

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇENİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ
ANABİLİM DALI

İKİNCİ DİL OLARAK TÜRKÇEDE İLGİ TÜMCECİKLERİNİN EDİNİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Özgün ÖZCAN

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇENİN EĞİTİMİ ve ÖĞRETİMİ
ANABİLİM DALI

**İKİNCİ DİL OLARAK TÜRKÇEDE
İLGİ TÜMCECİKLERİNİN EDİNİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Özgün ÖZCAN

Tez Danışmanı
Yard. Doç.Dr. Selçuk İŞSEVER

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇENİN EĞİTİMİ ve ÖĞRETİMİ
ANABİLİM DALI

**İKİNCİ DİL OLARAK TÜRKÇEDE
İLGİ TÜMCECİKLERİNİN EDİNİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi .....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Özgün ÖZCAN

İmza

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Konusu.....	2
1.2. Tezin Amacı.....	4
1.3. Tezin Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	5
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. İlgili Tümcükleri.....	6
2.2. Adöbeği Erişilebilirlik Hiyerarşisi (AÖEH).....	7
2.2.1. Çizgisel Uzaklık Hipotezi.....	10
2.2.2. Yapısal Uzaklık Hipotezi.....	12
2.2.3. Farklı Sözcük Dizilişii Hipotezi.....	13
2.3. AÖEH'NE Alternatif Çalışmalar: Kanno (2007).....	14
2.4. Türkçedeki Durum.....	20
2.4.1. Önceki Çalışmalar.....	20
2.4.2. Yapısal Uzaklık: Aydın (2007).....	22
2.4.3. Çizgisel Uzaklık: Özçelik (2006).....	26
2.5. Özet ve Değerlendirme.....	31
3. YÖNTEM	34
3.1. Katılımcılar.....	34
3.2. Gereçler.....	34
3.3. Veri Toplama Yöntemleri.....	40
3.4. Veri Çözümleme Yöntemleri.....	42

4. VERİLER	44
4.1. Temel Türkçe Düzeyindeki Katılımcılara İlişkin Sayısal Veriler....	44
4.2. Orta Türkçe Düzeyindeki Katılımcılara İlişkin Sayısal Veriler.....	47
4.3. İleri Türkçe Düzeyindeki Katılımcılara İlişkin Sayısal Veriler.....	51
4.4. Tüm Katılımcıların Genel Başarı Oranları.....	53
5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ	56
KAYNAKÇA	62
EKLER	
ÖZET	

ÖNSÖZ

Yüksek lisans yapmamda beni cesaretlendirip, bu dönemde her zaman yanımda olduklarını hissettiğim canım anneme ve canım babama; bu konuyla ilgili bir tez yapmaya karar verme aşamasında ve sonrasında her türlü desteği veren ve çalışmanın özgün bir çalışma olmasında çok büyük emeği olan sevgili hocam ve tez danışmanım Yard.Doç.Dr. Selçuk İşsever'e; gerek iş hayatımda gerekse okul hayatımda hep yol gösterici olan çok sevgili hocam Prof.Dr.İclal Ergenç' e teşekkürler...

1. GİRİŞ

Bu çalışma ikinci dil olarak Türkçede ilgi tümceciklerinin edinimini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu konuda yapılmış olan pek çok çalışmada Türkçeyi ikinci dil olarak edinen öğrencilerde özne ilgi tümceciklerinin mi yoksa nesne ilgi tümceciklerinin mi daha kolay edinildiği test edilmiş, bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar Keenan ve Comrie (1977)'de önerilen *Adöbeği Erişilebilirlik Hiyerarşisi* (Noun Phrase Accessibility Hierarchy- NPAH) (AÖEH) açısından değerlendirilmiştir. Özne ve nesne ilgi tümceciklerinden hangisinin Türkçenin ikinci dil edincileri tarafından daha kolay edinildiği ve yorumlandığı sorusuna yanıt arayan çalışmalardan bazılarında farklı sonuçlar elde edilmiştir. Özçelik (2006) Amerika'da Türkçeyi yabancı dil olarak edinen öğrencilerle yaptığı çalışmasında nesne ilgi tümceciklerinin özne ilgi tümceciklerine göre daha kolay edinildiği sonucuna ulaşırken, Aydın (2006) Türkiye'de Türkçeyi yabancı dil olarak edinen öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin özne ilgi tümceciklerini nesne ilgi tümceciklerine göre daha kolay edindikleri sonucuna ulaşmıştır.

Bu çalışmalardan farklı olarak Japonca'yı ikinci dil olarak edinenler üzerinde bir çalışma yapan Kanno (2007)'nin dikkat çektiği konu, İngilizcede nesne ilgi tümceciklerinin özne ilgi tümceciklerine göre daha zor edinildiği, fakat Japoncada durumun daha farklı olduğudur. Kanno (2007), ilgi tümceciklerinin edinimini tartışan çalışmalarda anlamsal özelliklerin sınanmamasını eleştirmiş ve kendi çalışmasında anlamsal özellikleri de göz önünde bulundurarak nesne ve özne ilgi tümceciklerinden hangisinin Japoncada daha kolay edildiğini saptamaya

çalışmıştır. Kanno çalışmasında ilgi tümceciklerindeki nesne ve özne AÖ'lerinden hem birinin canlı diğerinin cansız; hem de her ikisinin de canlı olduğu durumları test etmiştir.

Çalışmanın en önemli amaçlarından biri de Kanno (2007)'nin ele almadığı bu eksikliği tamamlamaktır. Türkçenin yabancı dil olarak edinilmesinde özne ilgi tümceciklerinin mi nesne ilgi tümceciklerinin mi daha önce edinildiğini Kanno (2007)'nin yaptığı gibi anlamsal özellikleri, eksik kalan kategorileri de tamamlayarak sonuca ulaşmaya çalışmaktadır.

Bir diğer önemli amaç ise, ilgi tümceciklerinin ediniminin test edilmesinde canlılığın kullanılmasından dolayı dolaylı ve dolaysız nesnelere de göz önünde bulundurulmasının gerekliliğidir. Özellikle Türkçede çok çalışılmamış bir konu olan dolaylı ve dolaysız nesnelere edinimi de ele alınmış olan diğer konudur.

1.1 Tezin Konusu

Bu çalışma, Türkçenin ikinci dil olarak ediniminde ilgi tümceciklerinin edinim sıralamasını ve AÖ'lerin anlamsal canlılık özelliğinin ilgilendirme yapılarının ediniminde rol oynayıp oynamadığını araştırmayı amaçlamaktadır. İlgi tümceciklerinin edinimi ile ilgili olarak yapılan daha önceki pek çok çalışmada Keenan ve Comrie (1977)'de önerilen AÖEH'nin evrensel olarak geçerli olup olmadığı sorgulanmış ve, her ne kadar karşıt görüşler de olsa da, pek çok dilin birinci ve ikinci dil olarak ediniminde böyle bir hiyerarşinin varlığından söz edilebileceği ortaya konmuştur. Bu çalışmalarda genellikle özne ve nesne ilgi tümceciklerinin edinim sıralaması incelenmiş ve özne ilgilendirmesinin nesne ilgilendirmesinden daha

önce edinildiği saptanmıştır. Bu bulgular, doğal olarak, dillerde böyle bir hiyerarşinin neden var olduğu sorusunun sorulmasına neden olmuştur. Tarollo & Myhill (1983) ve Hawkins (1989) tarafından ortaya atılan *çizgisel uzaklık* (linear distance) hipotezine göre, özne ilgilendirmesinde ilgilendirilen AÖ ile bu birimin izi arasındaki uzaklığın nesne ilgilendirmesine göre daha az olması, özne ilgilendirmesinin daha erken edinilmesinin nedenidir. Diğer yandan, *yapısal uzaklık* (structural distance) hipotezi bu durumu ilgilendirilen AÖ ile izi arasındaki *budak* (node) sayısına bağlamaktadır. Buna göre, özne ilgilendirmesinde ilgilendirilen özne ile izi arasında nesne ilgilendirmesine göre daha az budağın bulunması, söz konusu edinim sıralamasını etkilemektedir.

İlgilendirmenin edinimiyle ilgili olarak Türkçeye yönelik çalışmaların daha çok birinci dil edinimini konu aldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda genellikle AÖEH'nin Türkçe açısından da desteklendiği sonucuna ulaşılmıştır (ör. Slobin, 1986; Ekmekçi, 1990; Aarssen, 1996). İkinci dil edinimine yönelik olarak Türkçeyi temel alan çalışmalar ise oldukça azdır. Bunlardan Özçelik (2006) nesne ilgilendirmesinin daha erken edinildiğini saptamakta ve bunu çizgisel uzaklığa bağlamaktadır. Aydın (2007)'ye göre ise özne ilgilendirmesi Türkçede de nesne ilgilendirmesinden daha erken edinilmektedir. Aydın, bu durumu yapısal uzaklık hipotezi ile açıklamaktadır. Bu tezin öncelikli amaçlarından biri de, Türkçeye ilişkin bu farklı bulguların sınanması ve hangisinin kabul edilebileceğinin araştırılmasıdır.

İlgi tümceciklerinin edinimiyle ilgili diğer önemli bir çalışmada Kanno (2007)'dir. Bu çalışma, Japonca'yı ikinci dil olarak edinenlerin, özne ve nesne ilgi tümceciklerinden hangisini daha kolay edindiklerini yine bu tümcelerdeki öğelerin canlı veya cansız oluşlarıyla açıklanabileceğini savunan bir çalışmadır. Yukarıda

değinildiği gibi, Türkçede ilgi tümceciklerinin edinim hiyerarşisiyle ilgili pek çok çalışma yapılmış da olsa, bu çalışmalarda Kanno' nun ele aldığı canlılık faktörü göz önünde bulundurulmamıştır. İşte bu çalışmada Türkçedeki bu eksiklik tamamlanarak ilgi tümceciklerinin edinimi Kanno' nun ele aldığı şekilde, tümcedeki öğelerin canlı olup olmamaları edinim sıralamasını etkileyip etkilemediği sorusuna yanıt bulunmaya çalışacaktır. Türkçeye ilişkin önceki çalışmalardan farklı olarak dolaysız ve dolaylı nesne ilgi tümceciklerinin edinim sıralaması da çalışmanın araştırma konularından birini oluşturmaktadır.

1.2 Tezin Amacı

İlgi tümceciklerinin edinimi üzerine yapılan pek çok çalışma vardır (r. Aydın 2007, zelik 2006, Kanno 2007). Bu alışmalardan Kanno (2007)'de iki canlı öğenin kullanıldığı tümceler *tersinlenebilir* (reversible); bir canlı bir cansız öğenin kullanıldığı tümceler ise *tersinlenemeyen* (nonreversible) tümceler olarak seçilmiştir. Fakat bu çalışma, iki canlı yeyle tersinlenebilir ilişkiye sahip tümceleri göz ardı etmiştir. Bu durumda çalışma, ilgi tümceciklerinin iki canlı öğeyle tersinlenebilir bir şekilde oluşturulduğunda ilgi tümceciklerinin edinim sıralamasında bir fark yaratıp yaratmadığı konusuna bir açıklık getirmemektedir. Bu tezin amacı ise, ilgi tümceciklerinin ikinci dilde yorumlanması ve edinilmesindeki farklarını açıklamaya çalışan yaklaşımlardan hangisinin desteklenmesi gerektiğini bulmaktır.

Kanno (2007)'ye göre bu durumu etkileyebilecek birçok unsur söz konusu olabilir. İlgi tümceciğinin barındırdığı canlı ya da cansız öğeler dili edinenler için önemli bir ayırt edici özellik olabilir. Bu alışmada Kanno (2007)'nin bu sorusu da dikkate alınacaktır. Ayrıca alışmamızda hem edinim hiyerarşisi hem de canlılığın

etkisi açısından dolaysız ve dolaylı nesne ilgileştirmesi de göz önünde bulundurulacaktır.

Çalışmadan çıkan sonuç, ilk olarak Keenan ve Comrie (1977) tarafından ele alınan AÖEH'nin evrensel olup olmadığı tartışmasına da bir katkı sağlayacaktır.

1.3 Tezin Kapsamı ve Sınırlılıkları:

Bu çalışmada özne, nesne, dolaysız nesne ve dolaylı nesne ilgi tümcesi türlerinin yanı sıra bunlardan tamamen farklı AÖ'lerin kullanıldığı toplam 32 sayıda veri kullanılmıştır. Bu veriler TÖMER'de, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen temel, orta ve ileri düzey toplam 39 öğrenciye uygulanmıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 İlgi Tümcecikleri

İlgileştirme ana tümcedeki üyelerden birinin, taşıma yoluyla tümleci konumunda bu ana tümceyi bulunduran bir AÖ haline getirilmesidir. Ortaya çıkan yapı artık bir ana tümce değil başka bir ana tümcenin içinde bir üye konumuna yerleştirilebilecek olan bir AÖ' dür. İlgileştirme taşımasına konu olabilecek üç tür üye konumu ve yine ilgileştirme sonucunda ortaya çıkan yeni AÖ' nün konumlandırılabilceği üç tür üye konumu bulunmaktadır. Bunlar Özne, Nesne, Dolaylı Nesne konumlarıdır. Böylece özne, nesne, dolaylı nesne konumlarından çıkan ve yeni bir AÖ oluşturan üye başka bir tümce içinde yine özne, nesne ve dolaylı nesne konumlarında bulunabilmektedir.

İlgileştirmeye konu olan üye o dilin yapısal özelliklerine göre ilgileştirme tümcesinin soluna veya sağına taşınabilir. Bu taşımanın yönü büyük oranda EÖ içinde nesne-eylem dizilimine bağlıdır. Eylem-nesne dizilimine sahip diller ilgileştirilen üyeyi sağına, nesne-eylem dizilimine sahip diller ise sola taşıma eğilimindedir (Keenan ve Comrie 1977, Kanno 2007). Nesne-eylem dizilimine sahip olan ve ilgileştirmeyi sağına taşımayla yapan diller arasında Japonca, Türkçe, Sinhalice; eylem-nesne dizilimine sahip olan ve taşımayı sola doğru yapan diller arasında ise İngilizce, Vietnamca, Endonezyaca ve Tai dilleri sayılabilir. (1) ve (2) bu iki tür dil grubunu Türkçe ve İngilizce üzerinden özne ve nesne ilgileştirme tümceleriyle örneklemektedir.

- (1) a. [__ masayı temizleyen] adam (Özne İlgileştirmesi)
b. [Annemin __ pişirdiği] yemek (Nesne İlgileştirmesi)
- (2) a. The woman [who __ is wearing a trench-coat] (Özne İlgileştirmesi)
b. The car [which I bought __ last month] (Nesne İlgileştirmesi)

2.2 Adöbeği Erişilebilirlik Hiyerarşisi (AÖEH)

Alanyazında özne ilgi tümceciklerinin nesne ilgi tümceciklerinden daha kolay yorumlandığı ve edinildiğini savlayan çalışmalar bulunmaktadır (örneğin bkz. Özcan, 1997; Ekmekçi, 1990; Slobin, 1986). Bütün bu çalışmalar bulgularını Keenan ve Comrie'nin (1977)'de ortaya koyduğu AÖEH'ye dayandırmaktadır. Keenan ve Comrie (1977)'de 50'ye yakın doğal dil üzerinde yaptıkları çalışmalarında dillerin ilgileştirmeye girebilecek AÖ'ler açısından farklılaştığını ve bu görünümün belirli bir hiyerarşiye göre gerçekleştiğini ortaya koymuşlardır. Buna göre herhangi bir dilde herhangi bir AÖ'nün ilgileştirme yapısına girebilmesi (3)'de gösterilen hiyerarşide kendisinden daha yukarıda olan AÖ' nün ilgileştirme ilişkisine girebilmesine bağlıdır.

- (3) AÖEH
Ö>N>DN>İ>İY>KN^{1,2}

---

¹ Ö:Özne; N:Nesne; DN: Dolaylı Nesne; İ:İlgeç; İY; İyelik; KN: Karşılaştırma Nesnesi

² KN; Türkçe karşılaştırma nesnesi ile ilgi tümcecigi kurulabilen bir dil değildir.

Bu hiyerarşide yer alan birimlerin Türkçedeki örnekleri ise (4)'de görülmektedir.

- (4) a. Özne ilgi tümcesi: [__ yemek pişiren] kadın
b. Nesne ilgi tümcesi: [Adamın __ bozduğu] telefon
c. Dolaylı nesne ilgi tümcesi: [Garsonun __ kahve verdiği] adam
d. İlgeç öbeğinin nesnesi: [Çocuğun __ içinde oturduğu] araba
e. İyelik İlgi Tümcesi: [__ bilgisayarını yaptığımız] adam

Keenan ve Comrie (1977)'ye göre bu hiyerarşinin üç kuramsal sonucu bulunmaktadır. Birincisi, her dilde hiyerarşinin en üstünde bulunan birimde, özne ilgi tümcecikleri yer alır. Özne, ilgileştirme yapılarına konu olabilen tek AÖ olabilir. Fakat, (3)'te AÖEH'ye göre sadece nesnenin ya da dolaylı nesnenin ilgileştirme yapılarına girebildiği ancak öznenin giremediği dil bulunmamalıdır. Benzer şekilde, AÖEH 'nin en altında bulunan karşılaştırma nesnesinin ilgileştirme yapılarına girebildiği bir dilde hiyerarşinin bütün üyeleri ilgileştirme yapısına girebilmelidir.

İkincisi, ilgileştirme stratejisi kesintisiz bir çizgisellikte ilerlemelidir. Herhangi bir dilde özne ve dolaylı nesnenin ilgileştirilmesi mümkünse nesnenin ilgileştirilmesi de mümkün olmalıdır.

Üçüncüsü ise, hiyerarşinin üyelerinden herhangi biri ilgileştirme stratejisinin bitiş noktası olabilir ve bu durumda stratejinin daha aşağıdaki üyelere uygulanması mümkün değildir.

AÖEH' nin sınanması için alanyazında birçok çalışma yapılmıştır. Özellikle İngilizce üzerine yapılan çalışmalar birinci ve ikinci dil ediniminde ilgi tümcecikleriyle ilgili verilerin Keenan ve Comrie'nin hiyerarşisini desteklediğini

ortaya koymuştur. Gass (1979)'un Arapça, Çince, Farsça, Fransızca, İtalyanca, Japonca, Korece, Taice ve Portekizce anadili konuşucularıyla yaptığı çalışmada öğrencilerin ilgi tümcelerini edinim sıralamasının AÖEH ile açıklanabildiği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Jeon ve Kim (2007), ilgileştirme işlemini İngilizcenin tersine, erişilen AÖ'yü sağa doğru taşıyan bir dil olan Korece üzerine 40 denekle yaptıkları sözlü testler sonucunda, özne ilgileştirme tümcelerinin nesne ilgileştirme tümcelerinden daha kolay üretildiği sonucuna ulaşmışlardır.

Bu alanda Türkçe üzerine yapılan çalışmalarda da çoğunlukla Keenan ve Comrie (1977)'nin öne sürdüğü hiyerarşinin ilgi tümceciklerinin edinimi için geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Özcan, 1997; Ekmekçi, 1990; Slobin, 1986; Aydın, 2007). Özçelik (2006) ise bu çalışmalardan farklı olarak, Türkçeyi ikinci dil olarak edinen 34 denek üzerinde yaptığı resim tanıma testleri sonucunda nesne ilgi tümceciklerinin yorumlanmasının özne ilgi tümceciklerinden daha kolay olduğu sonucuna varmıştır. Özçelik' e göre bu sonuçlar AÖEH'nin evrensel bir hiyerarşi olmadığını ya da ikinci dil edincilerinin *aradillerinin* (interlanguage) bir doğal dil olmadığı şeklinde yorumlanabilecek sonuçlar olduğuna değinmiştir.

Kanno (2007) ise Çince, Sinhali, Vietnamca, Taice ve Endonezyaca anadili konuşucularının ikinci dil olarak edindikleri Japoncada, ilgileştirme tümcelerini yorumlama performansları üzerine yaptığı çalışmasında AÖEH'nin evrensel olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Kanno'ya göre deneklerin anlambilimsel ipucu olmayan tümcelerde özne ilgileştirme tümcelerini anlama oranları nesne ilgileştirme tümcelerini anlama oranlarına yaklaşmaktadır. Yine bu çalışmadan çıkan sonuca göre öğrenciler ilgileştirme tümceciklerini yorumlayamadıkları zaman EÖ'deki

başın yönü, sözcük dizilimi ve ilgileştirme sırasındaki taşımanın yönü açısından anadillerindeki stratejilere başvurmaktadırlar.

Japonca'yı ikinci dil olarak edinen kişiler üzerinde yapılan öykü yazımı testlerinde ise özne ilgi tümceciklerinin nesne ilgi tümceciklerine göre daha kolay edinildiği ve kullanıldığı sonuçlarına varılmıştır (Sakamoto and Kubota, 2000) (Kanno 2007: 198). Japonca'yı ikinci dil olarak konuşan Koreli, İngiliz ve Çinli öğrencilerin sözlü iletişimde de yine özne ilgi tümceciklerini yazılı metinlere göre daha rahat ve doğru bir biçimde kullandıkları saptanmış, bundan farklı olarak İngilizce ve Çince anadiline sahip olan öğrencilerin orta düzeyde nesne ilgi tümceciklerini de özne ilgi tümcecikleri gibi kolay kullanabildikleri sonucuna varılmıştır (Ozeki, 2005) (Kanno, 2007: 200). Bazı çalışmalara göre ise, özne ilgi tümceciklerinin nesne ilgi tümceciklerine göre kolay ediniliyor olması metin okumada da değişkenlik göstermektedir (Roberts, 2000) (Kanno 2007: 200). İkinci dil ediniminde ilgileştirmeyi konu alan diğer çalışmalarda, öğrencilerin dinleme yaparken de nesne ilgi tümceciklerini özne ilgi tümceciklerine göre daha kolay anlamlandırdıkları sonucuna ulaşılmıştır (Hasegawa, 2002) (Kanno ,2007: 200).

2.2.1 Çizgisel Uzaklık Hipotezi

Çizgisel uzaklık (linear distance) hipotezi, ilk olarak Tarollo & Myhill (1983) ve Hawkins (1989) tarafından ortaya atılmıştır. Bu hipoteze göre; ilgi tümceciklerinin zorluk dereceleri baş ile iz arasındaki çizgisel uzaklık ile açıklanabilir. (O'Grady, Lee, Choo,2003). Çizgisel uzaklık, ilgi tümceciğindeki baş ile iz arasındaki sözcüklerin sayılmasıyla belirlenir.

AÖEH'den farklı olarak Tarollo, Myhill (1983) ve Hawkins (1989)'a göre de farklı türde ilgi tümceciklerinin edinim zorluğunun sebebi tümcedeki ilgi tümceciğinin başı olan AÖ'nün *ne öbeğine* yakınlığı veya uzaklığı ile ilgilidir (bkz. 5. örnek)

- (5) a. The man who₁ e_i loves the woman. (1 sözcük)
b. The man who₁; the woman₂ loves₃ e_i. (4 sözcük)
(Aydın, 2007: 296)

Gibson (1998)'e göre çizgisel uzaklık, AÖ ve eylemler gibi yeni söylem birimleriyle tanımlanan unsurların sayılmasıyla ortaya çıkar. Gibson, *Sözdizimsel Yüklemeleştirme'nin Yerelliği Kuramı* (SYT) (Syntactic Predication Locality Theory) adı altında bu açıklamayı yapmaktadır (Özçelik 2006). Bu kurama göre, baş ile iz arasındaki mesafe arttıkça başın tümceyle bütünleşmesi daha zor hale gelir tümcenin doğru bir biçimde akılda kalması zorlaşır. Bu kuram, aslında çizgisel uzaklık hipotezinin bir çeşidi olmasa da iki yaklaşım arasındaki benzerlikler, bu kuramın çizgisel uzaklık hipotezi altında incelenmesini gerekli kılmaktadır.

(6)'da çizgisel uzaklık hipotezinin bu iki çeşidi, İngilizcedeki nesne ve özne ilgi tümcecikleriyle örneklenmiştir.

(6) a. Özne İlgi Tümceciği:

The lion that (___ carries the cow) = 1 sözcük ya da 0 sözcük

b. Nesne İlgi Tümceciği:

The lion that (the cow carries ___) = 4 sözcük ya da 3 sözcük
(Özçelik, 2006:1)

Tarollo & Myhill (1983) ve Hawkins (1989)'a göre (6a)'da çizgisel uzaklık 1 sözcükken, Gibson (1998)'in ortaya koyduğu SYY'e göre 0 sözcüktür. Çünkü burada “that” sözcüğünden itibaren bir sayım yapılmaktadır. Nesne ilgileştirmesinde (6b)'de ise çizgisel uzaklık özne ilgileştirmesine göre daha fazladır. Her iki çizgisel uzaklık çeşidine göre de çizgisel uzaklık nesne ilgileştirmesinde daha fazla sözcük sayısı ile karşımıza çıkmaktadır.

Çizgisel uzaklığı hesaplamak iz ile AÖ arasındaki sözcükleri saymak kadar kolay değildir aslında (Aydın, 2007). Bunun başka bir yolu da yeni söylem birimleri tarafından tanımlanan unsurların sayılmasıdır. Bu tip bir hesaplama O'Grady ve diğ. (2003) tarafından da çizgisel uzaklık hipotezi olarak tanımlanmaktadır ve bu hipotez ilgi tümceciklerinin zorluğunu, iz ile baş arasına giren sözcük ya da söylem birimlerinin sayısı tarafından belirlendiğini ortaya koyar.

Çizgisel uzaklığın daha az olduğu bağlamlarda özne ilgi tümceciklerinin, nesne ilgi tümceciklerinden daha kolay edinildiği ortaya çıkmıştır. Türkçede özne ilgi tümceciklerinde çizgisel uzaklık nesne ilgi tümceciklerine göre çok daha fazladır. Bir başka deyişle, baş ile iz arasındaki sözcük sayısı özne ilgi tümceciklerinde daha fazlayken, nesne ilgi tümceciklerinde bu sayı daha azdır (Özçelik 2006). Bu konuya 2.4.3 “Çizgisel Uzaklık: Özçelik (2006)” bölümünde daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

2.2.2 Yapısal Uzaklık Hipotezi:

Özne ve nesne ilgi tümceciklerinin edinim sırasını çizgisel uzaklıktan farklı olarak açıklayabilecek bir hipotez de O'Grady (1999)'a göre *yapısal uzaklık* (structural distance) hipotezidir. İlgi tümcecisindeki iz ile baş arasındaki budak sayısı

özne ve nesne ilgi tümceciklerinin edinim sırasını açıklayabilir. (5)'te verilen tümcelere yapısal uzaklık hipotezi açısından bakacak olursak, bu dilde özne ilgileştirmesine göre nesne ilgileştirmesinin neden daha kolay edildiğini görebiliriz.

(7) The man [who ___ loves the woman] (Özne İlgileştirmesi)

The man_i [TÜMÖ who_i [ÇÖ e_i loves the woman]]

(8) The man who the woman [loves ___] (Nesne İlgileştirilmesi)

The man_i [TÜMÖ who_i [ÇÖ the woman [EÖ loves e_i]]]

(7)'de, ilgi tümceciğinin başı olan “the man” AÖ'sü ile bunun izi arasında iki budak (TÜMÖ ve ÇÖ) söz konusuyken; (8)'de üç budak (TÜMÖ, ÇÖ, EÖ) söz konusudur. Böylece, ilgileştirilen AÖ ile arasında daha fazla budağın bulunduğu nesne ilgileştirmesinin, özne ilgileştirmesine göre neden daha zor edinildiği açıklanmış olmaktadır. Görüldüğü gibi, özne ve nesne ilgileştirmelerinin edinim sıralaması hem çizgisel hem de yapısal uzaklık hipotezleri tarafından aynı şekilde saptanmaktadır. Yineleyecek olursak, İngilizcede her iki hipoteze göre de özne ilgi tümcecikleri nesne ilgi tümceciklerine göre daha kolay edinilmektedir (Aydın, 2007; Özçelik 2006).

2.2.3 Farklı Sözcük Dizilişi Hipotezi

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, İngilizce için yapılan çalışmalar göstermektedir ki nesne ilgi tümceciklerinin sıralanışı, özne ilgi tümceciklerinin sıralanışına göre daha karmaşıktır (Özçelik 2006).

(7)'deki özne ilgi tümcesinde MacDonald&Christiansen (2002)'de ele alınan özne-eylem-nesne sözcük dizilimi görülmektedir. (8)'de ise bu durumun tersine nesne-özne-eylem dizilimini görmekteyiz.

Bu hiyerarşi de çizgisel ve yapısal uzaklıktaki iddiayı kanıtlar niteliktedir. Bu iddia, özne ilgi tümcecikleri, nesne ilgi tümceciklerinden farklı sözcük dizilişi hipotezine göre de daha kolay edinilmektedir.

2.3 AÖEH' ne Alternatif Çalışmalar: Kanno (2007)

Pek çok çalışmada AÖEH'nin evrensel nitelikte olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. Ancak AÖEH'nin evrenselliğine karşı çıkan, ilgileştirme açısından her dilde farklı bir edinim hiyerarşisinin bulunduğunu iddia eden çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan biri de ilgi tümceciklerinin ediniminde sadece yapısal özelliklerin birer etken olarak kullanılmasını eleştiren ve ilgileştirmenin anlamsal etkenler içerdiğini ileri süren Kanno (2007)'dir.

Japonca ilgileştirme yapılarının ikinci dil olarak edinimini araştıran Kanno (2007), ilk olarak, İngilizcede özne ilgileştirmesinin nesne ilgileştirmesine göre daha kolay yorumlandığı ve edinildiği yönündeki çalışmalarda anlam faktörünün göz ardı edildiğini belirtmektedir. Kanno'ya göre, bu çalışmalarda deneklere verilen örnek tümcelerde anlamsal etkenlerin sıranmaması, çalışmaların sonucunda hep özne ilgi tümceciklerinin nesne ilgi tümceciklerine göre daha kolay edinildiği sonucunun çıkmasına yol açmaktadır. Oysa, yine Kanno'ya göre, ilgi tümceciklerinin edinim zorluğu kişinin anadilindeki ilgileştirmenin hedefi olan baş AÖ'nün tümcesel konumu, sözcük dizilişi ve ilgileştirmedeki iz ile başın sözdizimsel konumları gibi özelliklerden kaynaklanan pek çok nedene bağlı olarak değişebilmektedir.

Japonca ilgileştirmeyi sağa taşıyarak yapan bir dildir ve özne tümcenin başında, eylem ise tümcenin sonundadır. Kanno'nun denek grubunda ise ilgileştirmeyi başı hem sağa hem de sola taşıyarak gerçekleştiren dillerin konuşucuları bulunmaktadır. Bu dillerden Çince ve Seylanca ilgileştirmede başın sağa taşındığı, Vietnamca, Endonezca ve Taylandca ise sola taşındığı dillerdir. Başların solda olduğu, diğer bir deyişle ilgi tümceciğinin baştan sonra geldiği diller *postnominal*, yani ilgileştirmenin baş AÖ'nün sola taşınarak yapıldığı dillerdir (ör. İngilizce). Başların sağda olduğu diller ise *prenominal*, yani ilgileştirmenin baş AÖ'nün sağa taşınarak yapıldığı dillerdir (ör. Japonca) (Kanno, 2007). (9a-b) her iki dil grubunu da örnelemektedir:

- (9) a. İngilizce: the book [that [I am reading ___]]
b. Japonca: [boku-ga ___ yondeiru] hon
ben.YAL oku- kitap
'okuduğum kitap'
(Ö ___ E)

(9a)'daki İngilizce örnekte nesne pozisyonundaki iz, İngilizcede gönderimde bulunduğu sözcükten ('book') sonra, Japoncada ise ('hon') önce ortaya çıkmaktadır. Çince ise farklı bir durum söz konusudur. Çince İngilizcede olduğu gibi özne-eylem-nesne dizilimi gösteren bir dil olmasına rağmen, prenominal bir dildir; yani ilgileştirmeyi baş AÖ'yü sağa taşıyarak yapan dillerdendir. Çince, Japonca ile bu konuda benzer özellikler göstermektedir.

Kanno, çalışmasına katılan farklı anadili konuşucularını beş gruba ayırmıştır. Bu katılımcılardan her biri Japonya’da bir üniversitede Japonca’yı 2 aydır öğrenen temel düzey öğrencisidir.

Grup 1, anadili Çince olan toplam 43 öğrenci

Grup 2, anadili Vietnamca olan toplam 10 öğrenci

Grup 3, anadili Endonezca olan toplam 10 öğrenci

Grup 4, anadili Taylandca olan toplam 7 öğrenci

Grup 5, anadili Seylanca olan 8 kişi.

Çalışmada kullanılan tümceler iki grup halinde ele alınmıştır. Özne ve nesne ilgi tümceciklerinden hangisinin Japonca öğrenenler tarafından daha kolay edinildiğini test eden bu çalışmada anlamsal faktörlerde (canlılık ve cansızlık) dikkate alındığı için birinci grupta 2 canlı öge içeren ve tersinlenebilir ilgi tümceleri, ikinci grupta ise bir canlı bir cansız öge ile kurulan tersinlenemeyen ilgi tümceleri kullanılmıştır.

(10) a. Tersinlenebilir, iki canlı üyeli özne ilgi tümceciği (canlı nesne, canlı özne)

(___ otoko_ no hito-o miteiru) onna-no hito-ni maruo-o tsuketekudasai.
erkek kişi izliyor kadın kişi işaretle-iliştir-
‘Adamı izleyen kadını işaretleyiniz.’

b. Tersinlenebilir, iki canlı üyeli nesne ilgi tümceciği (canlı nesne, canlı özne)

(otoko_ no hito-ga ___ miteiru) onna-no hito-ni maruo-o tsuketekudasai.
erkek kişi izliyor kadın kişi işaretle-iliştir-
‘Adamın izlediği kadını işaretleyiniz.’

(11) a. Tersinlenemeyen, bir canlı bir cansız üyeli, özne ilgi tümceciği
(cansız nesne, canlı özne)

(___ hon-o yondeiru)onna-nohito-ni maru-o tsuketekudasai
kitap okuyor kadın kişi işaretle-iliştir-
'Kitap okuyan kadını işaretleyiniz.'

b. Tersinlenemeyen, bir canlı bir cansız öğeli, nesne ilgi tümceciği
(cansız nesne, canlı özne)

(Otoko-no hito-ga ___yondeiru)hon-ni maru-o tsuketekudasai
erkek kitap okuyor kişi işaretle- iliştir-
'Adamın okuduğu kitabı işaretleyiniz.'

Çalışmada katılımcılara dağıtılan kitapçıkların her bir sayfasında üç resim bulunmakta ve bu üç resim tersinlenebilir ya da tersinlenemeyen herhangi bir ilgi tümceciğini temsil etmektedir. Çalışmada toplamda 20 tümce kullanılmıştır. Bu tümceler teyp yardımıyla ikişer kez okunduktan sonra öğrencilerden tümceyi anlatan her bir resimdeki birimin altında bulunan kutucukları işaretlemeleri istenmiştir.

İlgi tümceciklerinin ediniminde anlamsal etkenleri de sınamayı amaçlayan bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığı zaman, tersinlenemeyen ilgi tümceciklerinin tersinlenebilir ilgi tümceciklerine göre daha kolay edinilip anlamlandırıldığı sonucuna ulaşıldığı görülmektedir. Tersinlenemeyen tümceler bir canlı, bir cansız ögenin bulunduğu tümceler, tersinlenebilir tümceler ise iki canlı ögenin bulunduğu tümcelerdir. Buradan, canlılığın ilgi tümceciklerinin ediniminde rol oynadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışmanın diğer önemli bir sonucu da, özne ilgi tümceciklerinin nesne ilgi tümceciklerine göre daha kolay yorumlanıp edinildiği yönündedir. Çalışmada özne ve nesne ilgi tümceciklerinden hangisinin daha kolay edinilmiş olduğu tersinlenebilir yani iki canlı öge barındıran tümcelerde çok net olarak gözlemlenemezken, bu fark bir canlı, bir cansız öge barındıran tersinlenemeyen tümcelerde daha net bir şekilde

gözlemlenmiştir. Çalışmadaki tüm gruplar, içerisinde bir canlı, bir cansız öge barındıran tersinlenemeyen ilgi tümceciklerini daha kolay yorumlamışlardır (Kanno 2007). Burada katılımcıların tersinlenemeyen tümceleri daha kolay edinmiş oldukları görülmüştür.

Ancak, Kanno'nun tersinlenebilirliğin kendisinin de bir etken olabileceğini göz ardı ettiği görülmektedir. Örneğin, (11a)'yı yorumlayan bir denek 'kitap' ve 'kadın' AÖ'lerinden hangisinin iliştilendirildiğini bulmak için canlılık dışında, 'oku-' eyleminin ancak 'kadın' AÖ'sü tarafından yapılabileceği bilgisine de sahiptir. Bu da, bu noktada tersinlenebilirliğin de etkili olabileceğini sezdirmektedir. Dolayısıyla, iliştilerimin ediniminde canlılığın gerçekten de bir etken olduğunun tam olarak belirlenebilmesi için bu olgunun tersinlenebilir tümceler üzerinde de test edilmesi gerekmektedir. İleriki bölümlerde de açıklanacağı gibi, çalışmamızda bu eksiklik giderilmeye çalışılacak ve canlılık etkeni bu doğrultuda test edilecektir.

Kanno'nun çalışmasında anadili Çince olan öğrencilerin tersinlenemeyen ve bir canlı, bir cansız öge barındıran ilgi tümceciklerinde, nesne ilgi tümceciklerinin özne ilgi tümceciklerine göre daha yüksek başarı oranı gösterdikleri belirtilmiştir. Bunun nedeni olarak, Japoncada ve Çince de nesne ilgi tümceciklerinin hemen hemen aynı özellikleri paylaşırken, özne ilgi tümceciklerinin farklı özelliklere sahip olması gösterilmiştir.

Sonuç olarak, Kanno çalışmasında şu üç önemli sonuca ulaştığını bildirmektedir:

1. İkinci dil olarak Japonca öğrenenler, özne ilgi tümceciklerini nesne ilgi tümceciklerine göre daha kolay edinmektedirler. Bu durum, tümcede, örneğin, dilbilgisel bir işaret olmadığında farklılaşabilmektedir.

2. İlgi tümceciklerinde “canlılığın” edinim üzerindeki etkisi tersinlenebilir ve tersinlenemeyen tümceler arasındaki farkın açıklanmasında bir delil oluşturur. Ancak bu delil, nesne ilgi tümceciklerinin zorluğunu açıklamaz.

3. İlgi tümceciklerinin ediniminde, iz ile baş AÖ diziliş sırası sadece öğrencinin anadili ve edindiği ikinci dilin başlarının aynı yönde olduğu durumlarda bir etki yaratır. Sözcük sıralanışı benzer diller arasında ilgi tümceciklerinin edinimi daha kolay bir şekilde gerçekleşebilir.

Çalışmada ele alınan diğer bir sonuç, Seylanca, Vietnamca, Taylandca ve Endonezcayı anadilleri olarak konuşan katılımcıların özne ilgi tümcecikleri için açık bir yorumlama yapamadıklarıdır. Ancak bunun tam tersi olarak Çinceyi anadili olarak konuşan öğrencilerin nesne ilgi tümceciklerinde açık ve net bir performans gösterdikleri görülmüştür. Bunun nedeni olarak, Çince ile Japoncanın nesne ilgi tümceciklerinin ve sözcük dizilişlerinin benzer olması gösterilmiştir.

Kanno, Japonca'yı ikinci dil olarak edinen farklı anadili konuşucuları üzerinde yaptığı bu çalışmada, ilgileştirmenin edinim hiyerarşisini sadece yapısal özelliklerin etkilemediği, anlamsal etkenlerinde, yani ilgi tümceciklerinde yer alan AÖ'lerin canlı ya da cansız oluşlarının da ilgi tümceciklerinin ediniminde önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Ancak, bu çalışmada anlamsal etkenler, yani canlılık test edilirken, tersinlenebilir ve tersinlenemeyen tümceler canlılığın tüm paradigmaları tamamlanarak oluşturulmamış, bu paradigmanın yalnızca özne ve nesnelerin sırasıyla canlı-canlı ve canlı-cansız dizilişlerini içeren kategorileri kullanılmıştır. Oysa, güvenilir bir sonuca ulaşmak için aynı paradigmanın cansız-

cansız ve cansız-canlı kategorilerinin de test edilmesi gerekmektedir. Bu eksiklik, çalışmamızda giderilmeye çalışacaktır önemli bir amaçtır.

2.4 Türkçedeki Durum

2.4.1 Önceki Çalışmalar

İkinci dil ediniminde ilgileştirmeyi konu alan pek çok çalışma, Türkçede özne ilgi tümceciklerinin nesne ilgi tümceciklerine göre daha kolay ve önce edinildiğini ortaya çıkarmıştır (Aydın 2007, Keenan & Comrie 1977). Türkçenin ikinci dil olarak ediniminde ilgi tümceciklerinin edinimi konusu çok çalışılmamış da olsa, bu konu Türkçenin anadili olarak ediniminde birçok çalışmaya konu olmuştur (Ör: Aarssen, 1996; Ekmekçi, 1990; Slobin, 1986; Özcan, 1997). Slobin (1986), anadilleri İngilizce ve Türkçe olan, 2-4 yaş aralığındaki çocukların ilgi tümceciklerini kullanmadaki gelişimlerini karşılaştırmıştır. Buna göre, Türkçe ilgi tümcecikleri İngilizce ilgi tümceciklerine göre daha yavaş ve sonra edinilmektedir. Bunun birinci nedeni olarak, çocukların çekimsiz eylemleri yorumlayamayışları, ikinci nedeni olarak ise nesne ve özne ilgi tümceciklerinin yapılanmasında Türkçenin farklı sözcük dizilişlerine sahip olması gösterilmiştir. Bunun yanı sıra, nesne ilgi tümceciklerinin özne ilgi tümceciklerine göre daha sorunlu olduğu ve daha zor edinildiği saptanmıştır (Slobin 1986).

Türkçeyi anadili olarak edinen çocuklar üzerinde yapılan çalışmalarda, özne ilgi tümceciklerinin üretiminin nesne ilgi tümceciklerin üretimine göre daha başarılı bir şekilde yapıldığı ortaya çıkmıştır. Bu anlamda çocuklar, özne ilgi

tümceciklerinde nesne ilgi tümceciklerine göre daha iyi performans göstermektedirler (Ekmekçi, 1990). Bu açıdan Türkçedeki ilgileştirme yapılarına bakacak olursak, ilk olarak Türkçe ilgi tümceciklerinde başların sağda olduğunu söyleyebiliriz.

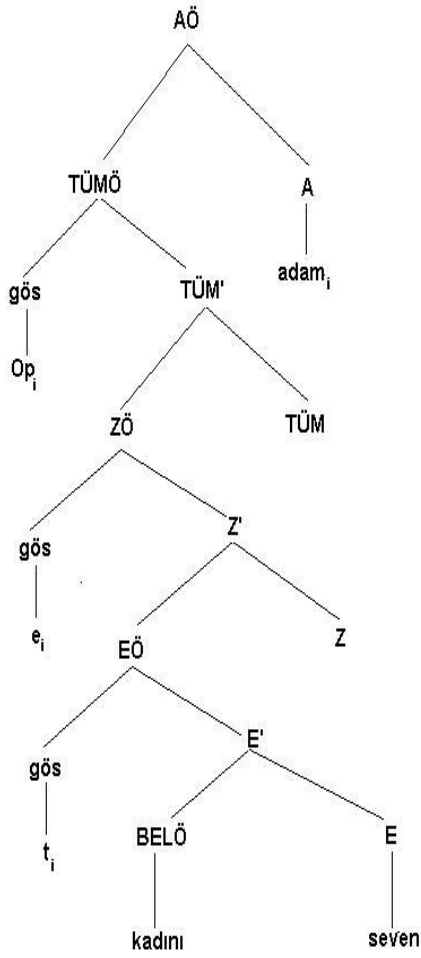
(12) a. [e_i kadın- ı sev-en] adam_i

b. [kadın-ın e_i sev-diğ-i] adam_i

(Aydın, 2007: 298)

(12a)'da ilgileştirme *-An*, (12b)'de ise *-DIK* sonekiyle yapılmıştır.

Türkçe ilgi tümceciklerinin derin yapısı birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalardan çıkan önemli sonuçlardan biri derin yapıda nesnelere öznelere göre daha aşağıda olduğudur (bkz. şekil 1, şekil 2) (Aydın, 2007):

(Şekil 1: Kadını seven adam)

(Şekil 2: Kadının sevdiği adam)

Türkçe ilgi tümcecikleri İngilizce ilgi tümceciklerinden farklı yapısal özellikler göstermektedir. Örneğin, Türkçede özne ilgi tümceciklerinde çizgisel uzaklık nesne ilgi tümceciklerine oranla daha fazladır. Daha öncede de belirttiğimiz gibi ilgi tümceciklerinin ediniminde karşımıza çıkan bir diğer önemli farklılık da, farklı sözcük dizilişi hiyerarşidir. Türkçe, özne ve nesne ilgi tümceciklerinde özne-nesne-eylem yani ÖNE dizilişi göstermez (Özçelik 2006). (13) bu farklılıkları örneklemektedir:

- (13) a. [ÇÖ ___ inek-i taşı-an] aslan (özne ilgi tümceciği)
b. [ÇÖ İnek- in [EÖ ___ taşı-dığı]] aslan (nesne ilgi tümceciği)

(13a)'da yer alan özne ilgi tümceciğinde baş AÖ ile izi arasındaki çizgisel uzaklığın 2 sözcük ('inek' ve 'taşı-'), yapısal uzaklığın ise 1 budak (ÇÖ) olduğunu (Türkçeye ilişkin yapısal uzaklık çözümlemesi bir sonraki alt-bölümde ele alınacaktır), sözcük dizilişinin de nesne-eylem-özne biçiminde belirginleştiğini görmekteyiz. Nesne ilgi tümceciği olan (13b)'de ise baş ile izi arasındaki çizgisel uzaklık 1 sözcük ('taşı-'), yapısal uzaklık 2 budak (EÖ ve ÇÖ), sözcük dizilişi ise özne-eylem-nesne şeklindedir. Bu durum, bizi Türkçede çizgisel uzaklık çözümlemesine göre nesne ilgi tümceciklerinin, yapısal uzaklık çözümlemesine göre ise özne ilgi tümceciklerinin daha kolay yorumlandığı sonucuna götürmektedir (Özçelik 2006) .

2.4.2 Yapısal Uzaklık : Aydın (2007)

Özne ilgi tümceciklerinin nesne ilgi tümceciklerine göre daha kolay edinildiğini destekleyen diğer bir çalışma da Aydın (2007)'dir. Bu çalışma, özne ilgilendirilmesinin nesne ilgilendirilmesine göre daha kolay yorumlandığını ve edinildiğini savunmakta ve bunu yapısal uzaklıkla açıklamaktadır. Çalışma, başların sağda olduğu bir dil olan Türkçede özne ve nesne ilgi tümceciklerinin edinim sırasını belirlemeyi ve ikinci dil edinenlerin bu konudaki dilbilimsel performanslarıyla afazi hastalarının dilbilgisi bilgilerinin karşılaştırılmasını hedeflemektedir.

Önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi, Türkçedeki ilgi tümceciklerinin derin yapısı ile ilgili pek çok çalışma bulunmaktadır (Çagrı, 2005; Hankemer &

Knecht, 1976; Kornfilt, 1984; Poole, 1992; Sezer, 1991; Underhill, 1972) (Aydın 2007: 298). Bu çalışmalarda ön plana çıkan en önemli sonuç ise, nesne ilgi tümceciklerinin özne ilgi tümceciklerine göre yapısal olarak daha derinde olduğudur. Bu sonucun bir başka yorumu ise, yapısal uzaklığın nesne ilgileştirmesinde daha fazla olmasıdır.

Aydın (2007)'de Türkçedeki ilgileştirme yapıları için ele alınan diğer önemli bir konu ise, Türkçenin İngilizceden farklı olan ama Koreceye benzer bir dil olarak, ilgi tümceciklerinde nesnenin izinin öznenin izinden tümce başına çizgisel olarak daha yakın olduğudur. Öznenin izi ise yapısal olarak tümcenin başına nesnenin izinden daha yakındır (bkz: 12a, 12b).

Özne ilgileştirmesinin mi yoksa nesne ilgileştirmesinin mi daha kolay edinildiğini saptamayı amaçlayan Aydın (2007), araştırmasını TÖMER'de Türkçeyi yabancı dil olarak edinen toplam 32 katılımcı üzerinde yapmıştır. Çalışmada katılımcılar belirli gruplara bölünmeden önce bir dilbilgisi sınavına alınmışlardır. 120 soruluk bu sınav sözcük ve dilbilgisi yapılarının boşluk doldurma şeklinde sorulduğu bir sınavdır. Bu sınavın sonuçlarına göre, Türkçeyi yabancı dil olarak edinen 32 katılımcı temel, orta ve ileri düzeyde çeşitli gruplara ayrılmıştır. 32 katılımcıdan 20'si Grup 1, 12'siyse Grup 2 olarak ayrılmıştır. 1.grupta 10 kişinin anadili İngilizce, 5 kişinininki Korece, 5 kişinininki ise Japoncadır. 2. Grupta yer alan 6 kişinin anadili İngilizce, 6 kişinininki Korecedir. Bu çalışmanın diğer bir amacı ise afazi hastalarının ilgi tümceciklerini nasıl yorumladıklarını saptamak olduğu için, Grup 3'te afazi hastaları toplanmıştır. Dilbilgisi yitimi verisi Broka afazisi gören 5 hastadan alınmıştır.

Çalışmada uygulanan testte toplam 8 tümce ve 7 AÖ kullanılmıştır. Bu tümcelerden 4'ü özne ilgi tümcesi, diğer 4'ü nesne ilgi tümcesidir; geriye kalan 7 AÖ ise ilgileştirme ile ilgisi olmayan, deneklerin belirli bir yapıya odaklanmalarını önlemek amacıyla, yani *dolgu* (filler) amaçlı olarak kullanılan AÖ'lerdir. Bu tümceler ve AÖ'ler katılımcılara teypten dinletirilmiş ve katılımcılardan önlerinde duran 3 resimden tümceyi doğru olarak resmettiğini düşündükleri seçeneği işaretlemeleri istenmiştir.

Çalışmada, Japonca ve Korece anadili konuşucularının başarı oranlarına göre, özne ilgi tümceciklerinin nesne ilgi tümceciklerine göre daha önce edinilmiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İngilizce anadili konuşucularının ise nesne ilgi tümceciklerindeki başarı oranlarının diğerlerine göre oldukça düşük olduğu görülmüştür. 1. grubun toplam sonuçlarına baktığımız zaman, bu grupta yer alan 10 katılımcının özne ilgi tümceciklerindeki başarı oranı %87.5 iken, nesne ilgi tümceciklerindeki toplam başarı oranı %55'tir. Bu sonuca göre katılımcılar, özne ilgi tümceciklerinde daha yüksek bir başarı oranı göstermişlerdir. Korece, Japonca ve İngilizce anadili konuşucuları bu çalışmadaki sonuçlara göre özne ilgi tümceciklerini nesne ilgi tümceciklerine göre daha kolay edinmişlerdir. Ancak, başarı oranlarına bakıldığı zaman, bu üç dilin anadili konuşucuları arasında özne ilgileştirmesi ile nesne ilgileştirmesinin başarımı açısından belirli bir performans farkının olmadığı göze çarpmaktadır. Örneğin anadili Korece ve Japonca olan katılımcıların özne ilgi tümceciklerindeki başarı oranı %95.5 iken, İngilizce konuşucularının özne ilgileştirmesindeki başarı oranları %80'dir.

Toplam 12 kişinin bulunduğu ve anadilleri Korece ve İngilizce olan katılımcıların oluşturduğu Grup 2'nin sonuçlarına bakıldığında ise, bu grubun grup

1'e göre çok daha fazla yanlış yaptığı görülmektedir. Bununla beraber özne ilgilendirmesi ile nesne ilgilendirmesi arasında belirli bir performans farkı olmadığı sonucuna da ulaşılmıştır. Japonca ve Korece anadili konuşucuları için özne ilgilendirmesindeki başarı oranı %29.2 iken, nesne ilgilendirmesindeki başarı oranları %4.2 olarak belirtilmiştir. İngilizce anadili konuşucuları için özne ilgilendirmesinin başarı oranı %0, nesne ilgilendirmesinin başarı oranı ise %8.3'tür. Bu grup, %14.6 özne ilgilendirmesinde, %6.3 ise nesne ilgilendirmesinde başarılı olabilmüşlerdir. Bu çalışmanın sonucunda, Korece ve Japonca'yı anadili olarak konuşanlar ile İngilizceyi anadili olarak konuşanları birleştirerek bir grup yapılmış, özne ilgilendirmesi ile nesne ilgilendirmesi arasında çok belirgin farklar olmadığı gözlenmiştir. Yinede sonuçlar bize özne ilgilendirmesinin nesne ilgilendirmesine oranla daha iyi yorumlandığını göstermektedir.

Bu konuda İngilizce gibi dillerde yapılan çalışmalar, bu çalışmada yer alan hipotezleri desteklememektedir. Bunun nedeni olarak, İngilizce gibi başların solda olduğu dillerde ilgi tümceciğinin baştan sonra gelmesi gösterilmiştir. Bu durum hem çizgisel uzaklıkta hem de yapısal uzaklıkta baş ile iz arasındaki mesafenin hemen hemen aynı olmasına neden olmaktadır. Türkçe gibi dillerde ise özne ilgilendirmesinin nesne ilgilendirmesinden daha kolay edinilmesi yapısal uzaklık hipotezini desteklemektedir (Aydın 2007).

Aydın (2007)'de grup 1'deki katılımcıların sonuçları, özne ilgilendirmesini nesne ilgilendirmesine göre daha başarılı bir şekilde yorumladıklarını göstermekte, bu da AÖEH'yi desteklemektedir. Bu sonuç, Türkçenin yapısal uzaklık hipotezini desteklediği sonucunu gündeme getirmiştir (Aydın 2007).

Bu noktada önemli olan bir diğer konu, katılımcıların başarımlarının ana dillerinden ne kadar etkilendiği konusudur. Korece ve Japonca Türkçeye benzer yapıdaki diller olarak karşımıza çıkarken, İngilizce Türkçeye benzerlik göstermeyen bir dildir. Bu durum, ana dili İngilizce olan katılımcıların ilgi tümceciklerini Korece ve Japonca ana dili konuşucularına göre daha düşük bir başarıyla yapmalarına neden olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Aydın (2007) bu sorunun yanıtını, katılımcıların ilgi tümceciklerinin ediniminde kendi ana dillerinin önemli bir etkisinin olmadığı biçiminde vermektedir.

Daha öncede belirtildiği gibi, bu çalışmada ele alınan diğer bir konu afazi hastalarının ilgi tümcecikleriyle ilgili performanslarıdır. Burada karşılaşılan sonuç, grup 2 ile afazi hastalarının olduğu grup 3'ün hemen hemen aynı başarı oranlarına sahip olmasıdır. Grup 3'ün özne ilgileştirmesindeki başarı oranı %14.6 iken, nesne ilgileştirmesinin başarı oranı %17.8'dir.

2.4.3 Çizgisel Uzaklık: Özçelik (2006)

Türkçenin ikinci dil olarak ediniminde yetişkinlerin ilgi tümceciklerini nasıl edindiklerini ve yorumladıklarını saptamayı amaçlayan diğer bir çalışma da Özçelik (2006)'dır. Özçelik (2006)'da, literatürde bu konuyla ilgili yapılan pek çok çalışmada ilgi tümceciklerinin hangisinin ikinci dil ediniminde daha kolay edinildiğinin ele alındığı, ancak bunların nedenleri üzerinde durulmadığı belirtilmiş ve bu eksiklik tamamlanmaya çalışılmıştır.

Özçelik, İngilizcedeki ilgileştirme hiyerarşisine şu örnekleri vermektedir:

(14)Özne İlgisi Tümcəsi : The lion (that ___ carries the cow)

Nesne İlgisi Tümcəsi : The lion (that the cow carries ___)

Dolaylı Nesne İlgisi Tümceciği: The lion (that the cow gave the food to __)

İlgeç Öbeğinin Nesnesi: The lion (whom the cow has been arguing
about __)

İyelik İlgisi İçtümcesini: The lion (whose house the cow saw __)

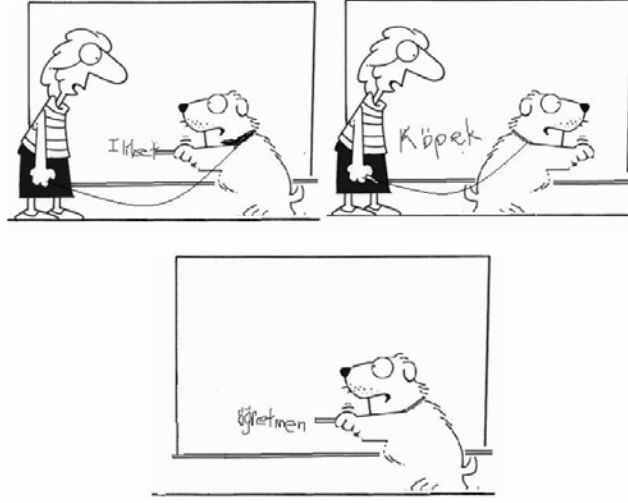
Karşılaştırma Nesnesi İlgisi Tümceciği : The lion (who the cow is taller
than __)

Araştırmacı, diğer çalışmalarda da olduğu gibi, özne ilgilileştirmesinin nesne ilgilileştirmesine göre daha kolay edinildiğini açıklamayı hedefleyen yaklaşımları üç ana başlık altında toplamıştır. Bunlar, önceki bölümlerde açıklanan, çizgisel uzaklık hipotezi, yapısal uzaklık hipotezi ve farklı sözcük dizilişi hipotezidir.

Çalışma, ilgi tümceciklerinin edinim sırasını Amerika'da Türkçeyi ikinci dil olarak edinen katılımcılar üzerinde yaptığı testlerle saptamayı amaçlamaktadır. Test, 3 denek grubuna uygulanmıştır. Birinci grubu anadili İngilizce olan katılımcılar, ikinci grubu Japonca, Korece ve Moğolca gibi özne-nesne-eylem dizilişine sahip dillerin anadili konuşucuları oluşturmaktadır. 3. grup ise anadili Türkçe olan ve karşılaştırma grubu adı verilen katılımcıların grubu şeklinde oluşturulmuştur. Özçelik (2006)'da katılımcılara içinde her bir ilgi tümceciği için 3 resim bulunan bir kitapçık dağıtılmıştır. Örneğin "ineğin taşıdığı kaplan" ilgi tümceciği için, katılımcılara birinci resimde bir ineği taşıyan bir kaplan, ikincisinde bir kaplanın taşıdığı bir inek, üçüncüsünde ise bir kaplanın ve bir ineğin yan yana durduğu, ikisinin de birbirlerini taşımadıkları bir resim sunulmuştur. Tümceler katılımcılara bir kez sözlü olarak okunmuş ve açıklamaların tümü İngilizce olarak yapılmıştır. Katılımcılar doğru birimi 6 seçenek arasından bulmuşlardır. Testte 10

özne ilgi tümceciği, 10 nesne ilgi tümceciği, 20 tane ise dolgu amaçlı ilgisiz AÖ kullanılmıştır.

Özçelik, ikinci dil olarak Türkçe edinenlerin ilgi tümceciklerini nasıl edindiklerini saptamanın yanında, durum yükleyicileri ne kadar edindiklerini de ortaya koymayı amaçlamıştır. Özne ilgileştirmesinde nesne belirtme durumu, nesne ilgileştirmesinde de özne tamlayan durumu almaktadır. Bundan dolayı bu test, durum yükleyicilerin ediniminin ilgileştirme yapısının edimine olası etkisini konu alması açısından önem taşımaktadır. Bu test ayrıca, katılımcıların durum yükleyicileri nasıl yorumladıklarını da ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Birinci testin aksine, burada katılımcılardan ilgileştirilen AÖ'yü işaretlemeleri değil, sadece doğru resmi bulmaları istenmiştir (bkz şekil 3). Anlatımlar bu testte de sözel olarak gerçekleştirilmiş, tümceler katılımcılara sadece bir kez okunmuş ve katılımcılara doğru resmi işaretlemeleri için 10 saniye verilmiştir. Beş tümcede tamlama durumu, diğer beş tümcede ise belirtme durumu okunmuş, bunların dışında konuyla ilgisiz 15 AÖ'de katılımcılara sunulmuştur.

Şekil 3 : “The teacher’s dog writes (something)” tümcesinin deneklere sunulan resmi

Özçelik, Türkçeyi ikinci dil olarak edinen katılımcıların durum yükleyicileri bilip bilmediklerini saptamanın amacını, ilgi tümceciklerinin edinim sıralamasının durum yükleyicilerle bir ilgisinin olup olmadığını bulmak olarak belirtmiştir.

Anadili İngilizce olan ve 1.grubu oluşturan katılımcıların ilgi tümceciklerindeki başarı oranlarına bakıldığı zaman, katılımcıların nesne ilgi tümceciklerinde %80.5 başarı oranı gösterdikleri, özne ilgi tümceciklerinde ise bu başarı oranının %67 olduğunu görüyoruz. Bu grupta özne ilgi tümcecikleri 44 kez nesne ilgi tümcecigi olarak, nesne ilgi tümcecikleri ise 19 kez özne ilgi tümcecigi olarak algılanmıştır. Türkçe ile aynı sözcük dizilişi gösteren özne-nesne-eylem dizilişli dillerin anadil konuşucularının başarı oranları ise özne ilgi tümceciklerinde %80, nesne ilgi tümceciklerinde ise %88.5’tir. Özçelik, grup 2’nin her iki tür ilgi tümceciginde de hemen hemen aynı başarı oranını göstermesini çalışmanın başında

uygulanan dilbilgisi yeterliliği testi ile ilişkilendirmiştir. Dilbilgisi yeterlilik testinde ikinci grup, grup 1'e göre daha başarılı olmuş, Türkçe dilbilgisi yapılarında ve sözcük bilgisinde İngilizce anadili konuşucularına oranla daha yüksek bir başarı göstermişlerdir. Bu grup aynı başarıyı ilgileştirme yapılarında da göstermektedir.

Özçelik, Aydın (2007)'de olduğu gibi, çalışmasında katılımcıların anadillerinin ilgi tümceciklerinin ediniminde bir etken olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Peki, özne ve nesne ilgileştirmesinin yorumlanmasındaki bu fark nereden kaynaklanmaktadır? Özçelik, bu durumun durum yükleyicilerle açıklanabileceğini belirtmiştir. Durum yükleyicilerden tamlayan durumu belirtme durumundan daha kolay edinilmektedir. Tamlayan durumunun nesne ilgileştirmesinde özneyi, belirtme durumununsa özne ilgileştirmesinde nesneyi işaretlediğini anımsarsak, grup 1 belirtme durumunda %91, tamlayan durumunda ise %87'lik bir başarı oranı göstermiştir. Grup 2 'nin başarı oranları ise %97 ve %94'dür. Durum yükleyicilerin ikinci dil edinenler tarafından nasıl üretildiğinin ve yorumlandığının belirgin bir ayrımı yoktur. Bu başarı oranları, çalışmada ele alınan durum yükleyicilerin hemen hemen eşit oranlarda bilindiğini, özne ilgileştirmesinin nesne ilgileştirmesine göre daha önce edinilmediği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Çünkü katılımcılar oranlara bakıldığında durum yükleyicilerden belirtme durumunu tamlayan durumundan daha kolay yorumlamışlardır.

Özçelik (2006)'ya göre nesne ilgi tümceciklerinin özne ilgi tümceciklerine göre kolay edinilmiş olmasının iki açıklaması vardır. Birincisi, AÖEH evrensel bir hiyerarşi değildir. Öznenin nesneden daha yukarıda bir budakta yer alıyor olması özne ilgileştirmesinin nesne ilgileştirmesine oranla daha kolay yorumlandığı sonucuna bizi götürmemektedir. İkincisi ise, Türkçede çizgisel uzaklık hipotezine

göre nesne ilgi tümceciğinde baş ile iz arasındaki mesafenin özne ilgi tümceciğine göre daha az olmasıdır. Dolayısıyla, bu çalışmanın sonuçları, çizgisel uzaklık hipotezini desteklemektedir. Dikkat edileceği gibi, bu sonuç, pek çok farklı dil üzerine yapılan bu konudaki çalışmaları desteklememektedir. Bu durum, Özçelik'e göre, Türkçenin birinci ve ikinci dil edinimi aşamalarında farklı üretimsel yapılar gösteren bir dil olduğunun kanıtıdır. Yani, Türkçenin anadili olarak ediniminde ve ikinci dil olarak ediniminde ilgileştirme yapıları birbirinden farklı biçimlerde edinilmektedir. Özçelik, AÖEH'nin Türkçede evrenselliğini yetirmesini ise, Türkçedeki ilgileştirmenin gerçek ilgileştirme olmadığı, sadece bir *isimleştirmenin* (nominalizing) söz konusu olabileceği şeklinde yorumlamıştır.

2.5 Özet ve Değerlendirme:

Çalışmada ele alınan ve gerek Türkçede gerekse farklı dillerde yapılan bazı çalışmalarda AÖEH desteklenirken, bazı çalışmalarda ise bu hiyerarşisinin evrensel olmadığı sonucuna varılmıştır.

AÖEH'nin evrensel olmadığını savunan çalışmalardan biri olan Kanno (2007), ilgi tümceciklerinin ediniminde sadece yapısal özelliklerin birer etken olarak kullanılmasını eleştirmekte ve ilgileştirmenin anlamsal etkenler içerdiğini ileri sürmektedir. Anlamsal özellikler ilgi tümcelerindeki özne ve nesnelere canlı ya da cansız öğeler olmalarıyla karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada iki canlı öğeli tersinlenebilir ve bir canlı, bir cansız öğeli tersinlenemeyen ilgi tümceciklerini kullanan Kanno (2007), tersinlenemeyen ve bir canlı, bir cansız öğe barındıran tümcelerin daha kolay yorumlandığı ve edinildiği sonucuna ulaşmıştır. Bu bulgu, Kanno'yu canlılığın ilgi tümceciklerinin ediniminde rol oynadığı sonucuna

ulaştırmıştır. Ancak, Kanno (2007)'de sadece bir canlı, bir cansız ve iki canlı öğe barındıran ilgi tümcecikleri kullanılmış, bunların her biri için tersinlenebilir ya da tersinlenemeyen tümce ayrımı yapılmamıştır. Çalışma, anadili Çince olan katılımcıların özne ilgileştirmesini nesne ilgileştirmesine oranla tersinlenemeyen tümcelerde daha yüksek başarı oranıyla yorumladıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu durumun tam tersi ise tersinlenebilir, yani iki canlı öğe barındıran tümceler için de çıkmıştır. Bunun nedeni olarak, Çince ve Japonca gibi Türkçeye benzer yapıdaki dillerde nesne ilgileştirmesi benzer özellikler gösterirken, özne ilgileştirmesinde benzer özelliklerin gösterilmeyişi gösterilmiştir. Kanno (2007), Japoncaı ikinci dil olarak edinen kişilerin özne ilgileştirmesinde nesne ilgileştirmesine göre daha başarılı olduğu, ancak bu durumun tümcede dilbilgisel bir işaret olmadığında değişebileceği sonucuna ulaşmıştır. Buna göre, AÖEH'nin evrenselliği anlamsal özellikler devreye girdiğinde ya da ilgileştirmede kişiye ipucu sağlayacak herhangi bir dilbilgisel işaret olmadığında ortadan kalkmaktadır. Türkçe için yapılan çalışmalarda, Kanno (2007)'de ele alınan ve tümcedeki öğelerin canlı ya da cansız oluşlarının edinim üzerinde etkisinin olup olmadığı sorusu hiç ele alınmamıştır. Bu durumun Türkçede AÖEH'nin evrenselliğini etkileyip etkilemediği de araştırılmamış olan bir konu olduğu için çalışmamızda bu önemli konu araştırma konusu olarak belirlenmiştir.

Türkçede ilgi tümceciklerinin edinimini araştıran Aydın (2007) ve Özçelik (2006)'da da önceki bölümlerde değinildiği gibi Türkçe açısından farklı sonuçlar ortaya çıkarılmıştır. Aydın (2007), yapısal uzaklık hipotezini ön plana çıkartarak Türkçe ikinci dil edinimi verisinin AÖEH'yi desteklediğini savunan bir çalışmadır. Bu çalışmadan farklı olarak Türkçe verinin AÖEH'yi desteklemediğini savunan

Özçelik (2006) ise Türkçede nesne ilgileştirmesinin katılımcılar tarafından özne ilgileştirmesine göre daha başarılı bir şekilde yorumlandığı sonucuna ulaşmıştır. Özçelik, bu durumu çizgisel uzaklık hipotezine göre açıklamaktadır.

Dolayısıyla, Türkçenin ikinci dil olarak ediniminde ilgi tümceciklerini konu edinen çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Özne ilgi tümceciklerinin mi, yoksa nesne ilgi tümceciklerinin mi kolay edinilip yorumlandığı, bu durumun AÖEH ile nasıl bağdaştırılabileceği gibi sorular cevaplanmayı bekleyen önemli sorular olarak bu çalışmada ele alınmıştır. Burada karşımıza çıkan diğer önemli bir konuda bu edinim sırasını neyin ya da nelerin etkileyebileceğidir. Kanno (2007)'de ilgi tümceciklerinin ediniminde tümcelerin yapısal özelliklerinin yanında anlamsal etkenlerin de belirleyici bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Böylece, Türkçede anlamsal etkenlerle ilgili böylesi bir çalışmanın eksikliği ve özne ve nesne ilgi tümceciklerinin edinim sıralamasıyla ilgili olarak var olan çalışmalarda ortak bir sonuca ulaşamamış olması, çalışmamızın güdüleyici noktalarını ortaya koymaktadır.

3.YÖNTEM

3.1 Katılımcılar

Çalışmadaki toplam katılımcı sayısı 39'dur. Bunlar, TÖMER'de Türkçeyi ikinci dil olarak edinen temel, orta ve ileri düzey kurlardan seçilmiş öğrencilerdir.

Sayı ve anadilleri açısından katılımcıların özellikleri şöyledir:

Temel düzey: 8 katılımcı, Uygurca (1), Japonca(3), Arapça(2) ve

Rusça(2)

Orta düzeyde: 24 katılımcı, Arapça(3), Portekizce(1), Boboça(1),

Bamunca(1), Mandika(3), Nikwen(1), Urduca(1), Maldivce(2),

Peştunce (1), Rusça(3), Afganca(4), Almanca(1) ve

Türkmençe (2).

İleri düzeyde: 7 katılımcı, Rusça(2), Çince (4), Ukraynacadır(1).

20-30 yaş aralığında bulunan katılımcıların mesleklere göre dağılımı ise: üniversite öğrencisi (32), öğretmen(1) , bir ekonomist(1), bir grafiker(1), ev hanımı (2), elektrik mühendisi (1) ve pedagog(1) bulunmaktadır. Toplam katılımcı sayısı ise 39'dur.

3.2 Gereçler

Daha önce de belirtildiği gibi, bu çalışmanın temel amacı Türkçenin ikinci dil olarak ediniminde özne ve nesne ilgi tümceciklerinden hangisinin daha erken edinildiği konusunda yapılan araştırmaların ulaştığı farklı sonuçların sınanması ve ilgi tümceciklerinin ediniminde Kanno (2007)'de belirtilen anlamsal etkenlerin

herhangi bir rol oynayıp oynamadığının Türkçe açısından belirlenmesidir. Bu doğrultuda, çalışmamızda, özne, nesne, dolaylı nesne ve dolaysız nesne ilgi tümceciklerinden oluşan toplam 32 test tümcesi, her biri 8 tümce içerecek biçimde dört ayrı grupta toplanmıştır. Canlılık etkeninin test edilebilmesi için ise sırasıyla özne ve nesne AÖ'leri 'canlı-canlı', 'cansız-cansız', 'canlı-cansız' ve 'cansız-canlı' birleşimleri içinde her birinde 2 tümce bulunan alt grupla ayrılmıştır.

İlgi tümceciklerinin edinimine ilişkin çalışmaların test tümcelerinin hazırlanma yöntemi açısından ortak özelliklerinden biri, test tümcesindeki özne ve nesne AÖ'lerinin tersinlenebilir bir ilişki içinde bulunmalarıdır. Tersinleme, tümcede dile getirilen eylemin mantıksal olarak hem özne hem de nesne AÖ'sü tarafından gerçekleştirilebilir nitelikte olmasıdır. Örneğin, *Adam kadını izliyor* tümcesinde *izle-* eylemi hem adam hem de kadın tarafından gerçekleştirilebilecek nitelikteyken, *Adam vazoyu kırdı* tümcesinde *kır-* eylemini yapabilirlikleri açısından özne ve nesne AÖ'leri tersinlenemez bir ilişki içindedir. Dolayısıyla, ilk tümceden türetilen “__ Adamı izleyen kadın” ve “Kadının __ izlediği adam” özne ve nesne ilgi tümceciklerinin üretilmesinde deneklerin özne ve nesne AÖ'lerinin eylemle girdikleri bu mantıksal ilişkiden etkilenmedikleri garanti altına alınmaktadır. Dikkat edilebileceği gibi, ikinci tümceden üretilen “__ Vazoyu kıran adam” ve “Adamın __ kırdığı vazo” tümceciklerinde aynı durum garanti edilememektedir. Bu çalışmada da test edilen AÖ'lerin tersinlenebilir nitelikte olmalarına dikkat edilmiştir.

Bu noktada, bu çalışmanın Kanno (2007)'den ayrılan kimi noktalarına değinmek gerekmektedir. Kanno, özne ve nesne ilgi tümceciklerinde canlılık etkenini test etmek üzere sırasıyla özne ve nesne AÖ'leri için yalnızca 'canlı-cansız' ve 'canlı-canlı' birleşimlerini kullanmakta, ayrıca AÖ'lerin tersinlenebilirliğini hiçbir

biçimde dikkate almamaktadır. Kanımızca, yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı, tersinlenebilirlik böylesi bir araştırmada kesinlikle göz önünde bulundurulması gereken bir etkidir. Ayrıca, elde edilecek sonuçların güvenilirliği açısından canlı ve cansız AÖ'lerin olası tüm birleşimlerinin kullanılması gerektiğini düşündüğümüzden, çalışmamızda yalnızca 'canlı-cansız' ve 'canlı-canlı' AÖ birleşimleri değil, canlı-cansız paradigmasının yukarıda belirtilen tüm üyeleri kullanılmıştır. Dolayısıyla, çalışmamız canlılığın test edilmesinde Kanno (2007)'den bu yönlerden ayrılmaktadır.

Çalışmamızın ilk veri grubunu oluşturan özne ve nesne ilgi tümceciklerinin edinimlerine ilişkin verilerin toplanmasında Tablo 1'de görülen test tümceleri kullanılmıştır

Tablo 1- Tersinlenebilir Özne ve Nesne İlgili Tümcükleri³

+T	
_ NEÖ (ÖİT)	Ö _ EN (NİT)
Canlı-Canlı 1. __ Adama izleyen kadın 2. __ Adama bakan kadın	Canlı-Canlı 1. Adamın __ sevdiği kadın 2. Adamın __ gösterdiği çocuk
Cansız-Cansız 3. __ Arabaya çarpan kamyon 4. __ Bisiklete çarpan araba	Cansız-Cansız 3. Arabanın __ çektiği taksi 4. Arabanın __ takip ettiği kamyon
Canlı-Cansız 5. __ Arabaya çarpan adam 6. __ Otobüs bekleyen yolcu	Canlı-Cansız 5. Çocuğun __ çarptığı kapı 6. Kızın __ beklediği taksi
Cansız- Canlı 7. __ Adama çarpan minibüs 8. __ Yolcuyu bekleyen araba	Cansız- Canlı 7. Motorun __ çarptığı kadın 8. Bisikletin __ çarptığı çocuk

Çalışmamızın ikinci doğrultusu ise, dolaylı nesne ve dolaysız nesne ilgili tümcüklerinin edinim sıralamasının belirlenmesine yöneliktir. Dolaylı ve dolaysız nesne ilgili tümcüklerinin çalışmaya dahil edilmesinin temel nedeni, özne ve nesne ilgili tümcüklerinin edinim sıralamasını ilgilendiren yapısal ya da çizgisel nedenlerin, kuramsal olarak, aynı biçimde dolaylı ve dolaysız nesne ilgili tümcükleri için de geçerli olması gerektiği varsayımına dayanmaktadır. İşsever (2008)'i izleyerek, Türkçede belirtme durumu yüklenmemiş dolaysız nesnelere eylemin

³ Canlılık kategorilerinin “canlı-canlı”, “canlı-cansız” vb. şeklindeki adlandırılmasında, AÖ’lerin ilgilendirme öncesindeki sözdizimsel yapıdaki hiyerarşik sıralanmaları temel alınmıştır. Örneğin, özne ilgilendirmesine ait “canlı-cansız” kategorisi, sırasıyla canlı özne ve cansız nesne AÖ’lerinin ilgilendirme işleminden önceki sıralanışlarını belirtmektedir. Benzer biçimde, nesne ilgilendirmesine ait, örneğin, “cansız-canlı” kategorisi de sırasıyla cansız özne ve canlı nesne AÖ’lerinin yine ilgilendirme öncesindeki sıralanışlarını göstermektedir. Aynı durum, Tablo2’de yer alan dolaysız ve dolaylı nesne ilgilendirmesi için de geçerlidir.

tümleci olarak hemen solunda, dolaylı nesnelere ise daha yukarıdaki Gös, EÖ konumunda üretildiğini, dolaysız nesnelere belirtme durumlarını yüklenmek içinse Gös, EÖ'ye yükseldiklerini varsayıyoruz. Kısacası, çalışmamızdaki tüm dolaylı nesnelere belirtme durumu yüklü olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, sözdizimsel kurulumda bunların sıralamasının dolaysız nesne – dolaylı nesne biçiminde olduğunu kabul etmekteyiz. Böylece, ilgi tümceciklerinin ediniminde özne – nesne arasındaki yapısal ve/veya çizgisel etkenlerin aynı biçimde dolaysız nesne – dolaylı nesne arasında da bulunması gerektiğini savlamaktayız.

Canlılık etkeni de eklendiğinde, dolaylı nesne ve dolaysız nesne ilgi tümceciklerinin edinimine ilişkin verilerin toplanmasında kullanılan test tümceleri, Tablo 2'deki gibi belirlenmiştir.

Tablo 2. Tersinlenebilir ve Tersinlenemeyen (Dolaysız) Nesne ve Dolaylı Nesne İlgi Tümcecikleri

Ö __ D N E N (Dolaysız) Nesne İlgileştirmesi	Ö N __ E D N (Dolaylı Nesne İlgileştirmesi)
<p>Canlı-Canlı</p> <p>1. Adamın __ kıza gösterdiği kadın. 2. Çocuğun __ adama gösterdiği doktor.</p> <p>Cansız-Cansız</p> <p>3. Adamın __ masaya çarptığı koltuk 4. Kadının __ koltuğa yasladığı sandalye.</p> <p>Canlı- Cansız (+T olamıyor)</p> <p>5. Doktorun __ hastaneye götürdüğü hasta 6. Öğretmenin __ kütüphaneye yolladığı çocuk</p> <p>Cansız-Canlı (+T olamıyor)</p> <p>7. Adamın __ kadına verdiği çiçek 8. Öğretmenin __ öğrencisine verdiği kitap.</p>	<p>Canlı-Canlı</p> <p>1. Adamın çocuğu __ gösterdiği kız 2. Adamın garsonu __ gönderdiği kadın</p> <p>Cansız-Cansız</p> <p>3. Adamın arabayı __ çarptığı kamyonet 4. Kadının bisikleti __ çarptığı motorsiklet</p> <p>Canlı- Cansız (+T olamıyor)</p> <p>5. Adamın kadını __ gönderdiği market. 6. Kadının çocuğu __ yatırdığı yatak</p> <p>Cansız-Canlı (+T olamıyor)</p> <p>7. Adamın kolyeyi __ verdiği kadın 8. Çocuğun topu __ attığı kız.</p>

Tablo 2'deki test tümcelerinin belirlenmesinde bütünüyle Tablo 1'deki tümceler belirlenmesindeki ölçütler kullanılmış olsa da, görüldüğü gibi gerek dolaylı nesne gerekse dolaysız nesne ilgi tümceciklerinin 'canlı-cansız' ve 'cansız-canlı' alt gruplarında bulunan tümceler tersinlenemez durumdadır. Bunun nedeni, bu bağlamlarda Türkçede tersinlenebilir ilişki kurulamaması değil, bu ilişkinin ancak çok soyut bağlantılarla kurulabilmesidir.

Test tümcelerinin deneklere uygulanmasında her bir tümce resmedildiğinden ve bu tür soyut anlamların resim aracılığıyla aktarılması ve anlaşılmasındaki önemli güçlükler nedeniyle, bu alt grupta yer alan tümceler tersinlenemez ilişki içerecek biçimde kurgulanmıştır.

Temel, orta ve ileri düzey toplam 39 katılımcıya dağıtılan kitapçıklara (tablo 1) ve (tablo 2)' de verilen ilgi tümceciklerinin yanısıra konuyla ilgisi olmayan beş farklı AÖ de eklenmiştir. Bunun sebebi katılımcıların çalışmada neyi test ettiğimizi anlamamalarını sağlamaktır. Bu AÖ'lerin resimleri de kitapçıkta aynı ilgi tümcecikleri gibi farklı sırada ve karışık olarak yerleştirilmiştir. Bunlar;

1. Çocuğun topu
2. Adamın karısı
3. Kızın bilgisayarı
4. Adamın şapkası
5. Kadının çantası'dır.

3.3 Veri Toplama Yöntemleri

Uygulama sırasında katılımcılara bir önceki bölümde açıklanan tümceler ve konuyla ilgisiz AÖ'lerin resimlerini içeren bir kitapçık dağıtılmıştır. Kitapçığın başında katılımcıların, isimleri, meslekleri, yaşları, anadilleri, Türkçeyi kaç aydır öğrendikleri ve bildikleri farklı yabancı dilleri soran bir künye yer almaktadır. Bu bölümdeki bilgiler hem Türkçe hem de İngilizce olarak sunulmuştur. Kitapçığındaki her bir sayfada bir ilgi tümceciğini ya da konuyla ilgisiz adöbeklerini anlatan üç farklı resim kullanılmıştır. Böylece katılımcı, sıradaki tümcenin resmini görememekte ve cevabı önceden tahmin etme şansına da sahip olamamaktadır (bkz. Şekil 4 ve Şekil 5).

Şekil 4- “Otobüs bekleyen yolcu”

Şekil 5- “Arabanın çektiği taksi”

Şekil 4 ve şekil 5’de görüldüğü gibi kitapçığın her bir sayfasında yer alan 3 resim sadece bir tümceyi (ya da konuyla ilgisiz bir AÖ’yü) temsil etmektedir ve her bir ögenin altında bir kutucuk bulunmaktadır. Örneğin, Şekil 4’de “Otobüs bekleyen yolcu” tümceciği için bir otobüs bekleyen yolcu (3. resim), bir otobüsün beklediği yolcu (1. resim) bir de otobüsün ve kadının da beklemediği, otobüs ve kadının ayrı yönlerde olduğunu gösteren (2. resim) resimler kullanılmıştır. Yine bir diğer örnek “Arabanın çektiği taksi” tümcesidir (bkz Şekil 5). Birinci resimde taksinin çektiği bir araba, ikinci resimde birbirleriyle ilgisiz bir araba ve taksi, üçüncü resimde ise arabanın çektiği bir taksi resmi görülmektedir.

Kitapçıklar katılımcılara dağıtıldıktan sonra ilk olarak, birinci sayfadaki künyeyi doldurmaları istenmiştir. Künye doldurulduktan sonra, her bir tümce anlaşılır ve net bir şekilde katılımcılara sesli bir şekilde iki kez okunmuştur. Okuma işlemi gerçekleştirildikten sonra, katılımcılardan önlerinde duran 3 resimden hangisinde anlatılan ögenin olduğu sorulmuş ve doğru kutucuğa işaret koymaları istenmiştir.

Örneğin “Arabanın çektiği taksi” tümceciğinde katılımcının 3. resimde yer alan taksi resminin altındaki kutucuğu işaretlemesi doğru cevap olmuştur. Çünkü diğer resimlerde arabanın çektiği herhangi bir taksi ya da araç yoktur.

Uygulama sınıf ortamında, öğretmen eşliğinde yapılmıştır. Katılımcıların doğru kutucuğu işaretleme süreleri ise tümcedeki hece sayısı ile paralel belirlenmiştir. Uygulama sırasında tümceleri tam olarak duymayan katılımcılara tümcelerin üçüncü kez okunması ve resimlerde anlaşılmayan yerlerin kısaca açıklanmasına da zaman zaman yer verilmiştir.

3.4 Veri Çözümleme Yöntemleri

Uygulama sonrasında elde edilen veriler katılımcıların Türkçe düzeylerine göre gruplandırılmış, böylece temel, orta ve ileri düzey kurlarda bulunan katılımcıların kitapçıklarındaki doğru ve yanlışlar kendi grupları içerisinde değerlendirilmiştir.

Veri çözümleme aşamasında, öncelikle katılımcıların doğru ve yanlış cevapları belirlenerek özne, nesne, dolaylı nesne ve dolaysız nesne ilgi tümceciklerinden hangilerini daha önce edinmiş oldukları ve bu edinim hiyerarşisinde canlılığın bir rol oynayıp oynamadığı saptanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, her bir katılımcının doğru ve yanlış cevap sayıları saptanmış, daha sonra her bir Türkçe düzeyi grubu için bunların toplamları ve yüzdeleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, Bölüm 4’te temel, orta ve ileri düzey Türkçe grupları için ayrı ayrı tablolar halinde verilecektir.

Bölüm 3.2’de de aktarıldığı gibi, uygulamada, katılımcıların neyin test edildiğini anlamamaları amacıyla, araştırılan konudan bağımsız olan beş farklı AÖ

de verilmiştir. Yalnızca birer *filler* olarak verildiklerinden, bunlara ilişkin doğru ve yanlış sayıları ve deneklerin bunlarla ilgili başarı oranları dikkate alınmamıştır.

4. VERİLER

Bu bölümde, araştırmamız sonucunda elde ettiğimiz sayısal veriler temel, orta ve ileri düzey Türkçe grupları açısından ayrı ayrı sunulacaktır.

4.1 Temel Türkçe Düzeyindeki Katılımcılara İlişkin Sayısal Veriler

Tablo 3’te, Temel Türkçe düzeyindeki katılımcılardan elde edilen sayısal sonuçlar görülmektedir. Araştırmada bu düzeyden toplam 8 katılımcı yer almıştır. Her bir katılımcıdan toplanan tümce sayısı, tüm ilgi tümcecikleri toplandığında, 64’tür. Dolayısıyla, Temel Türkçe düzeyindeki katılımcılardan veri tabanına dahil edilmek üzere toplamda 512 adet tümce toplanmıştır.

Tablo 3. Temel Türkçe düzeyindeki katılımcıların sayısal verileri

	Özne İlgili Tümcecigi			Nesne İlgili Tümcecigi			Dolaysız Nesne İlgili Tümcecigi			Dolaylı Nesne İlgili Tümcecigi		
	Doğru	Yanlış	B.O (%)	Doğru	Yanlış	B.O (%)	Doğru	Yanlış	B.O (%)	Doğru	Yanlış	B.O (%)
Canlı Canlı	12	4	75	6	10	37.5	10	6	62.5	7	9	43.75
Cansız Cansız	11	5	68.5	3	13	18.75	10	6	62.5	6	10	37.5
Canlı Cansız	10	6	62.5	10	6	62.5	11	5	68.75	9	7	56.25
Cansız Canlı	8	8	50	11	5	68.5	11	5	68.5	1	15	6.25
Toplam	41	23	64	30	34	46.25	42	22	65.56	23	41	35.93

Araştırmamızın ilk aşaması olan özne ve nesne ilgi tümceciklerinin edinim sıralaması açısından bakıldığında, toplam 64 özne ilgi tümceciginde 41 doğru, 23 yanlışın bulunduğu, başarı oranınınınsa toplamda %64 olduğu görülmektedir. Nesne

ilgi tümceciklerindeyse, yine toplam 64 tümce içinde 30 doğru, 34 yanlış cevap verildiği, başarı oranının da toplamda %46.25 olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, katılımcıların özne ilgi tümceciklerinde nesne ilgi tümceciklerine oranla daha yüksek bir başarı oranı yakaladıkları görülmektedir.

Araştırmamızın dolaylı ve dolaysız nesnelere edinim sıralamasıyla ilgili aşaması açısından bakıldığında, dolaysız nesne ilgi tümceciklerindeki başarı oranının %65.56 ile dolaylı nesne ilgi tümceciklerinin %35.93 olan başarı oranından oldukça yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Katılımcılar dolaylı nesne ilgi tümceciklerinde toplam 23 doğru, 41 yanlış yaparken, dolaysız nesne ilgi tümceciklerinde toplam 42 doğru 22 yanlış cevap vermişlerdir.

Tablo 3'te ki sayısal değerlere canlılık ve cansızlık için bakacak olursak, özne ilgi tümceciklerinde, hem öznenin hem de nesnenin canlı olduğu tümcelerdeki başarı oranı diğer tüm olasılıklara göre daha yüksektir. Doğru sayısı 12, yanlış sayısı ise 4 olan bu kategoride başarı oranı ise %75'tir. Öznenin canlı olup nesnenin cansız olduğu kategoride doğru sayısı 10, yanlış sayısı 6'dır, başarı oranı %62.5'tir. Öznenin cansız nesnenin de cansız olduğu kategoride doğru sayısı 11, yanlış sayısı 5, başarı oranı %68.5'tir. Öznenin cansız nesnenin canlı olduğu kategoride ise doğru sayısı 8, yanlış sayısı 8'dir, başarı oranı ise %50'tir. Özne ilgi tümceciklerinde katılımcılar iki ögenin de canlı olduğu tümcelerde öznenin canlı olup nesnenin cansız olduğu duruma göre daha çok başarı göstermişlerdir. Yine iki ögenin de cansız olduğu kategorinin öznenin cansız nesnenin canlı olduğu kategoriye göre daha başarılı bir şekilde yapılmış olduğu görülmektedir.

Nesne ilgi tümceciklerine baktığımız zaman, öznenin ve nesnenin canlı olduğu durumlarda doğru sayısının 6 yanlış sayısının 10, başarı oranının ise %37.5

olduğunu görmekteyiz. Öznenin canlı nesnenin cansız olduğu durumlarda ise doğru sayısı 10, yanlış sayısı 6, başarı oranı % 62.5'tir. Hem öznenin hem de nesnenin cansız olduğu kategoride doğru sayısı 3 yanlış sayısı 13, başarı oranı %18.75'tir. Öznenin cansız nesnenin canlı olduğu kategoride ise doğru sayısı 11, yanlış sayısı 5 başarı oranı ise %68.5' tir. Özne ilgi tümceciklerindeki durumun tersine burada katılımcılar iki canlı ögenin olduğu kategoride öznenin canlı nesnenin cansız olduğu kategoriye göre daha düşük bir başarı göstermişler; öznenin ve nesnenin her ikisinin de cansız olduğu kategoride de öznenin cansız nesnenin canlı olduğu kategoriye göre belirgin olarak daha az başarı göstermişlerdir.

Dolaysız nesne ilgi tümceciklerine baktığımız zaman hem dolaysız nesnenin canlı hem de dolaylı nesnenin de canlı olduğu durumda doğru sayısının 10, yanlış sayısının 6, başarı oranının %62.5; dolaysız nesnenin canlı dolaylı nesnenin cansız olduğu durumda doğru sayısının 11, yanlış sayısının 5, başarı oranının %68.75 olduğu gözlenmektedir. Hem dolaysız nesnenin hem de dolaylı nesnenin cansız olduğu zaman doğru sayısı 10, yanlış sayısı 6, başarı oranı % 62.5'tir. Dolaysız nesnenin cansız dolaylı nesnenin canlı olduğu kategoride ise doğru sayısı 11, yanlış 5, başarı oranı %68.5' tir. Dolayısıyla, canlı- canlı ile canlı-cansız arasında çok başarı farkı olmasa da dolaysız nesnenin canlı dolaylı nesnenin cansız olduğu kategoride daha çok başarı gösterilmiştir. Yine dolaysız ve dolaylı nesnenin her ikisinin de cansız olduğu ve dolaysız nesne cansız dolaylı nesnenin canlı olduğu durumlarda başarı oranlarında büyük farklar olmasa da katılımcıların dolaysız nesnenin cansız dolaylı nesnenin canlı olduğu kategoride başarı oranları yüksek olmuştur.

Dolaylı nesne ilgi tümceciklerinde ise durum; her iki nesnenin de canlı olduğu kategoride doğru sayısı, 7, yanlış sayısı 9, başarı oranı ise %43.75'tir. Öznenin canlı nesnenin cansız olduğu durumda ise doğru sayısı 9, yanlış sayısı 7, başarı oranı ise %56.25'tir. Her iki nesnenin de cansız olduğu kategoride doğru sayısı 6, yanlış sayısı 10, başarı oranı ise %37.5' tir. Dolaysız nesnenin cansız olup dolaylı nesnenin canlı olduğu durumlarda ise başarının belirgin biçimde düştüğü görülmektedir. Bu kategoride doğru sayısı 1, yanlış sayısı 15'tir, başarı oranı ise %6.25'tir. Burada az bir farkla da olsa deneklerin canlı-cansız kategorisinde her iki biriminde canlı olduğu kategoriye göre daha başarılı olduğu görülmektedir. Dolaysız nesnenin ve dolaylı nesnenin ikisinin de cansız olduğu kategoride ise dolaysız nesnenin cansız dolaylı nesnenin canlı olduğu kategoriye göre daha yüksek başarı sağlanmıştır.

4.2 Orta Türkçe Düzeyindeki Katılımcılara İlişkin Sayısal Veriler

Orta Türkçe düzeyindeki katılımcılardan elde edilen sayısal sonuçlar Tablo 4'te sunulmaktadır. Bu düzeydeki toplam katılımcı sayısı 24'tür. Her bir katılımcıdan toplanan tümce sayısı, tüm ilgi tümcecikleri toplandığında, yine 64 olduğundan, bu düzeydeki katılımcılardan toplanan tümce sayısı toplam 1536'dır.

Tablo 4. Orta düzey katılımcıların sayısal verileri

	Özne İlgili Tümeceği			Nesne İlgili Tümeceği			Dolaysız Nesne İlgili Tümeceği			Dolaylı Nesne İlgili Tümeceği		
	Doğru	Yanlış	B.O (%)	Doğru	Yanlış	B.O (%)	Doğru	Yanlış	B.O (%)	Doğru	Yanlış	B.O (%)
Canlı Canlı	39	9	81.25	22	26	45.8	36	12	75	18	30	37.5
Cansız Cansız	36	12	75	10	38	20.8	33	15	68.75	18	30	37.5
Canlı Cansız	34	14	70.8	25	23	52.08	38	10	79.1	33	15	68.75
Cansız Canlı	36	12	75	32	16	66.6	35	13	72.9	29	19	60.4
Toplam	145	47	75.5	89	103	46.32	142	50	73.9	98	94	51.03

İlk olarak; özne ilgi tümeceklerindeki toplam doğru sayısı 145, yanlış sayısı 47'dir, başarı oranı ise %75.5'tir. Nesne ilgi tümeceklerinde ise yapılan toplam doğru 89, yanlış sayısı ise 103'tür; buradaki başarı oranı ise %46.32'dir. Bu düzeyde de aynı temel düzeyde olduğu gibi özne ilgi tümeceklerinde nesne ilgi tümeceklerine göre daha başarılı sonuçlar alındığı görülmektedir. Dolaylı ve dolaysız nesne ayırımına baktığımız zamansa, orta düzey katılımcıların dolaylı nesne ilgi tümeceklerinde yaptıkları toplam doğru sayısının 98, yanlış sayısının ise 94, başarı yüzdelerinin ise %51.03 olduğunu görmekteyiz. Dolaysız nesne ilgi tümeceklerinde ise toplam doğru sayısı toplamda 142, yanlış sayısı 50, başarı oranı ise %73.93'tür. Burada temel düzeyden farklı olarak dikkati çeken şey; temel düzey katılımcılarda dolaylı nesne ilgi tümeceklerinde doğru sayısı yanlış sayısının neredeyse yarısı iken, orta düzey katılımcılarda doğru ve yanlış sayısı arasında çok az fark olduğudur. Doğru sayısı 4 farkla yanlış sayısından fazladır. Ancak, yine de bu

iki düzeyde de katılımcıların dolaysız nesne ilgi tümceciklerinde dolaylı nesne ilgi tümceciklerine göre çok daha başarılı olduğu görülmektedir.

Orta düzey katılımcıların sayısal sonuçlarına canlılığın ilgileştirme ile ilgisinin olup olmadığını anlamak üzere baktığımızdaysa, özne ilgi tümceciklerinde hem öznenin hem de nesnenin canlı olduğu tümcelerde toplam doğru sayısının 39, yanlış sayısının 9, başarı oranının ise %81.25 olduğunu görmekteyiz. Fakat öznenin canlı nesnenin cansız olduğu durumda doğru sayısı 34, yanlış sayısı ise 14, başarı oranı %70.8'dir. Öznenin cansız olduğu durumlarda nesnenin de cansız olduğu kategoride doğru sayısı 36, yanlış sayısı 12, başarı oranı %75'tir. Öznenin cansız nesnenin canlı olduğu durumda 36 doğru, 12 yanlış ve %75 başarı oranı sağlandığı görülmektedir. Her iki birimin de canlı olduğu durumlarda doğru sayısı oldukça fazladır. Her iki birimin de cansız olduğu durumla öznenin cansız nesnenin canlı olduğu durumda ise doğru ve yanlış sayıları arasında bir fark yoktur.

Nesne ilgi tümceciklerinde ise; hem öznenin hem de nesnenin canlı olduğu kategoride doğru sayısı 22, yanlış sayısı 26, başarı oranı %45.8'dir. Öznenin canlı nesnenin cansız olduğu kategoride doğru sayısı 25, yanlış sayısı 23, başarı oranı %52.8'dir. Öznenin de nesnenin de cansız olduğu kategoride doğru sayısı 10, yanlış sayısı 38, başarı oranı %20.8'dir. Öznenin cansız nesnenin canlı olduğudaysa doğru sayısı 32, yanlış sayısı 16, başarı oranı %66.6'dır. Nesne ilgi tümceciklerinde, özne ilgi tümceciklerinkinden farklı olarak, öznenin cansız nesnenin canlı olduğu kategoride belirgin bir farkın çıkması dikkat çekicidir. Burada canlılık rol oynamış olabilir.

Dolaysız nesne ilgi tümceciğinde hem dolaysız nesnenin hem de dolaylı nesnenin canlı olduğu kategoride doğru sayısı 36, yanlış sayısı 12, başarı oranı

%75'tir. Dolaysız nesnenin canlı dolaylı nesnenin cansız olduğu kategoride 38 doğru, 10 yanlış, %79.1 başarı oranı vardır. Dolaysız nesnenin de dolaylı nesnenin de cansız olduğu kategoride doğru sayısı 33, yanlış 15 iken, başarı oranı %68.75'tir. Dolaysız nesnenin cansız nesnenin canlı olduğu kategoride doğru sayısı 35, yanlış sayısı 13, başarı oranı %72.9'dur. Dolaysız nesne ilgi tümceciğinde iki birimin de canlı olduğu durumlarla dolaysız nesnenin canlı, dolaylı nesnenin cansız olduğu durumlar arasında katılımcıların başarı oranları arasında çok belirgin bir fark gözlenmemektedir (%75 canlı-canlı; %79.1 canlı- cansız). Fakat yine de canlı- cansız kategorisindeki başarıım yüksektir. Cansız- cansız kategorisiyle cansız-canlı kategorisi arasındaki fark ise çok azdır. Cansız- cansız %68.75; cansız- canlı %72.5'tir.

Dolaylı nesne ilgi tümceciklerine baktığımız zamansa, dolaysız nesnenin canlı dolaylı nesnenin de canlı olduğu durumda doğru sayısı 18, yanlış sayısı 30, başarı oranı %37.5' tir. Dolaysız nesnenin canlı dolaylı nesnenin cansız olduğu durumlarda ise doğru 33, yanlış sayısı 15, başarı oranı %68.75'tir. Dolaylı nesnenin cansız oluşu burada önemli rol oynamış olabilir. Dolaysız nesnenin cansız dolaylı nesnenin de cansız olduğu kategoride doğru sayısı 18, yanlış sayısı 30, başarı oranı %37.5'tir. Dolaysız nesnenin cansız dolaylı nesnenin canlı olduğu kategoride doğru sayısı 29 yanlış sayısı 19, başarı oranı %60.4'dür. Dolaylı nesne ilgi tümceciklerinde iki birimin de canlı olduğu kategoride dolaysız nesnenin canlı, dolaylı nesnenin cansız olduğu kategoriye göre daha az başarı elde edildiği görölmektedir. Yine, iki öğenin de cansız olduğu kategorideki başarı oranının dolaysız nesne cansız dolaylı nesnenin canlı olduğu kategoriye göre daha az olduğu dikkati çekmektedir.

4.3 İleri Türkçe Düzeyindeki Katılımcılara İlişkin Sayısal Veriler

Tablo 5, ileri Türkçe düzeyindeki katılımcılara ilişkin sayısal sonuçları içermektedir. Bu düzeyde toplam 7 katılımcıdan veri toplanmıştır. Toplanan toplam tümce sayısı 448'dir.

Tablo 5. İleri düzey katılımcıların sayısal verileri

	Özne İlgili Tümceciği			Nesne İlgili Tümceciği			Dolaysız Nesne İlgili Tümceciği			Dolaylı Nesne İlgili Tümceciği		
	Doğru	Yanlış	B.O (%)	Doğru	Yanlış	B.O (%)	Doğru	Yanlış	B.O (%)	Doğru	Yanlış	B.O (%)
Canlı Canlı	14	-	100	10	4	71.4	13	1	92.8	8	6	57.1
Cansız Cansız	13	1	92.8	4	10	28.5	10	4	71.4	5	9	35.7
Canlı Cansız	13	1	92.8	13	1	92.8	13	1	92.8	14	-	100
Cansız Canlı	14	-	100	14	-	100	11	3	78.5	14	-	100
Toplam	54	2	96.4	41	15	73.1	47	9	83.8	41	15	73.2

İleri düzeydeki katılımcıların özne ilgi tümceciklerinde mi yoksa nesne ilgi tümceciklerinde mi daha başarılı olduklarını belirlemek için sayısal değerlere baktığımızda, özne ilgi tümceciklerinde toplam doğru sayılarının 54, yanlış sayılarının 2, başarı oranlarının ise %96.4 olduğunu görmekteyiz. Nesne ilgi tümceciklerinde ise toplam doğru sayısı 41, yanlış sayısı 15, başarı oranı %73.1'dir. Burada da yine özne ilgi tümcecikleri nesne ilgi tümceciklerine göre daha yüksek bir başarı oranı göstermiştir. Dolaylı ve dolaysız nesne ilgi tümceciklerinden hangisinde daha yüksek bir başarı oranı gösterildiğine baktığımız zamansa, dolaylı nesne ilgi tümceciklerinde toplam doğru sayısı 41, yanlış sayısı 15, başarı oranı ise %73.2

olarak görülmektedir. Dolaysız nesne ilgi tümceciklerinde ise toplam doğru 47, yanlış sayısı ise 9, başarı oranı %83.8'dir. Bu kategoride de dolaysız nesne ilgi tümcecikleri dolaylı nesne ilgi tümceciklerine göre daha yüksek bir başarı oranı sergilemektedir.

İleri düzey katılımcıların ilgi tümceciklerini edinmelerinde canlılığın bir etken olup olmadığına baktığımızda öncelikle, özne ilgi tümceciklerinde canlı-canlı kategorisinde toplam doğru 14 iken bu kategoride yanlış yapılmadığını, böylece başarı oranının %100 olduğunu görmekteyiz. Canlı- cansız kategorisinde doğru sayısı 13, yanlış sayısı 1, başarı oranı ise %92.8'dir. Cansız-cansız kategorisinde doğru sayısı 13, yanlış sayısı 1, başarı oranı %92.8'dir. Son olarak cansız - canlı kategorisinde doğru sayısı 14'tür ve bu kategoride de yanlış yapılmamış, bu nedenle başarı oranı %100 olmuştur.

Nesne ilgi tümceciklerinde öznenin canlı nesnenin de canlı olduğu durumlarda doğru sayısı 10, yanlış sayısı 4, başarı oranı %71.4'tür. Öznenin canlı nesnenin cansız olduğu kategoride doğru sayısı 13, yanlış sayısı 1, başarı oranı ise %92.8' dir. Öznenin cansız nesnenin de cansız olduğu durumlarda doğru sayısı 4, yanlış sayısı 10, başarı oranı ise %28.5'tir. Öznenin cansız nesnenin canlı olduğu durumlarda ise doğru sayısı 14'ken bu kategoride yanlış yapılmamıştır ve bu nedenle başarı oranı %100'dür. İki ögenin de cansız olduğu kategoride başarı oranı çok net bir şekilde düşmüştür. Diğer kategorilerde başarı oranı %100 ve %92.8 iken bu kategoride bu oran %28.5'tir.

Dolaysız nesne ilgi tümceciklerinde dolaysız nesnenin canlı dolaylı nesnenin de canlı olduğu kategoride doğru sayısı 13, yanlış sayısı 1, başarı oranı %92.8'dir. Dolaysız nesnenin canlı dolaylı nesnenin cansız olduğu kategoride ise

doğru sayısı 13, yanlış sayısı 1, başarı oranı %92.8'dir. Dolaysız nesnenin de dolaylı nesnenin de cansız olduğu kategoride doğru sayısı 10, yanlış sayısı 4, başarı oranı %71.4'tür. Dolaysız nesnenin cansız dolaylı nesnenin canlı olduğu durumlarda doğru sayısı 11 yanlış sayısı ise 3, başarı oranı %78.5' tir. Dolaysız nesne ilgi tümceciği kategorisinde başarı oranının dolaysız nesnenin cansız olduğu durumlarda düştüğü, hem dolaysız nesnenin hem de dolaylı nesnenin cansız olduğu durumda ise bu oranının en düşük noktada olduğu görölmektedir. Diğer kategorilerdeki başarı yüzdelerinde ise büyük farklar bulunmadığı gözlenmektedir.

Dolaylı nesne ilgi tümceciklerinde hem dolaysız nesnenin hem de dolaylı nesnenin canlı olduğu noktada başarı oranı %57.1, dolaysız nesnenin canlı dolaylı nesnenin cansız olduğu kategoride başarı oranı %100, dolaysız nesnenin cansız dolaylı nesnenin de cansız olduğu kategoride başarı oranı %35.7, dolaysız nesnenin cansız dolaylı nesnenin canlı olduğu kategoride başarı oranı % 100'dür.

4.4 Tüm Katılımcıların Genel Başarı Oranları

Tablo 6, temel, orta ve ileri Türkçe düzeyindeki katılımcıların genel başarı oranlarını içermektedir.

Tablo 6. Temel, Orta ve İleri Düzey Katılımcıların İlgileştirmedeki Genel Başarı Oranları

	Özne İlgili Tümeceği			Nesne İlgili Tümeceği			Dolaysız Nesne İlgili Tümeceği			Dolaylı Nesne İlgili Tümeceği		
	Temel	Orta	İleri	Temel	Orta	İleri	Temel	Orta	İleri	Temel	Orta	İleri
Canlı Canlı	%75	%81.25	%100	%37.5	%45.8	%71.4	%62,5	%75	%92,8	%43,75	%37,5	%57,1
Cansız Cansız	%68.5	%75	%92.8	%18.75	%20.8	%28.5	%62,5	%68,75	%71,4	%37,5	%37,5	%35,7
Canlı Cansız	%62.5	%70.8	%92.8	%62.5	%52.08	%92.8	%68,75	%79.1	%92,8	%56,25	%68,75	%100
Cansız Canlı	%50	%75	%100	%68.5	%66.6	%100	%68,5	%72,9	%78,5	%6,25	%60,4	%100

Bu genel tablodaki başarı oranlarına baktığımız zaman, özne ilgi tümceciklerinde temel, orta ve ileri düzey katılımcıların başarı oranları nesne ilgi tümceciklerine göre çok daha yüksektir. Özellikle ileri düzeyde başarı oranları ya %100, ya da %92.8'dir. Dolaysız nesne ilgi tümceciklerindeki başarı oranı ise dolaylı nesne ilgi tümceciklerinin başarı oranına göre daha yüksektir. Bu tabloya canlılık ve cansızlık açısından bakacak olursak; özne ilgi tümceciklerinde canlı-canlı ve cansız-cansız kategorilerinde temel, orta ve ileri düzeydeki başarı oranları nesne ilgi tümceciklerindeki başarı oranlarına göre daha yüksektir. Canlı-cansız kategorisinde ise temel düzeydeki ve ileri düzeydeki katılımcıların özne ve nesne ilgi tümceciklerinde başarı oranları aynıdır (%62.5, %92.8). Orta düzey katılımcıların başarı oranları ise özne ilgi tümceciklerinde daha yüksektir (%70.8). Cansız-canlı kategorisinde temel düzeydeki katılımcıların nesne ilgi tümceciklerindeki başarı

oranları daha yüksektir (%68,5). Bu durum orta düzey katılımcılarda özne ilgi tümceciklerinde daha yüksektir (%75), ileri düzey katılımcılarda ise başarı oranları hem özne hem de nesne ilgi tümcecikleri için aynıdır (%100). Katılımcılar, dolaysız nesne ilgi tümceciklerinde ise canlı-cansız ve cansız- canlı kategorilerinde daha yüksek başarı oranı göstermişlerdir. Bu tabloda en belirgin fark ise yine ilgileştirilen öğenin canlı olduğu kategorilerde yüksek başarı oranının görülmesidir (ileri düzey canlı-canlı %92.8, cansız-cansız %71.4). Dolaylı nesne ilgi tümceciklerinde de canlı öğenin ilgileştirildiği kategorilerde başarı oranları yüksektir (ileri düzeyde canlı-canlı %57,1, ileri düzeyde canlı-cansız kategorisinde %100).

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu bölümde, bir önceki bölümde aktarılan sayısal veriler çalışmayı yönlendiren araştırma soruları açısından değerlendirilecektir.

İlk araştırma sorumuz, Türkçeyi ikinci dil olarak edinenlerin özne ilgi tümceciklerini mi yoksa nesne ilgi tümceciklerini mi daha erken edindiklerine ilişkindi. Bu soruyu yanıtlayabilmek için her üç düzeydeki sonuçlara baktığımızda, özne ilgi tümceciklerindeki başarı oranının daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Temel düzeyde özne ilgi tümceciklerinin başarı oranı %64, nesne ilgi tümceciklerinin başarı oranı ise %46.25'tir. Orta düzeydeki katılımcılarda başarı oranları özne ilgi tümcecikleri için %75.5, nesne ilgi tümcecikleri için de %46.32'dir. İleri düzeydeyse, özne ilgi tümceciklerinin %96.4, nesne ilgi tümceciklerinin ise %73.1 oranında başarıyla kurulabildiği görülmektedir. Dolayısıyla, bu sonuçlar Türkçe ve diğer diller için yapılmış önceki pek çok araştırmada dile getirilen özne ilgileştirme yapısının nesne ilgileştirme yapısından daha erken edinildiği gözlemine doğrulamaktadır. Bu sonuç, ayrıca, Özçelik (2006)'nın tersine Aydın (2007)'yi de desteklemektedir. Türkçeyi yabancı dil olarak edinen katılımcılar her üç düzeyde de sözdizimsel yapıda daha yukarıda olan birim olan özneyi daha rahat ilgileştirebilmektedirler. Bu, Aydın (2007)'de dile getirildiği gibi, Türkçe ikinci dil edinimi verisinin yapısal uzaklık hipotezini desteklediği anlamına gelmektedir.

Eğer bu doğruysa, yani sözdizimsel olarak daha yukarıdaki bir konumda bulunan bir birimin ilgileştirme yapısının edinimi edinim sıralamasında daha önce geliyorsa, o zaman aynı durumun dolaysız nesne ve dolaylı nesnelere ilgileştirme

yapılarının edinimleri için de geçerli olmasını beklemeliyiz. Elde edilen verilere bu açıdan bakıldığında, temel düzeyde dolaysız nesne ilgi tümceciklerinin başarı oranının %65.56, dolaylı nesne ilgi tümceciklerinin başarı oranının ise %35.93 olduğu görülmektedir. Bu oranlar, orta düzeyde sırasıyla %73.93 ve %51.3, ileri düzeydeyse yine sırasıyla %83.8 ve %73.2 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayısal veriler dolaysız nesnelere göre her edinim düzeyinde daha kolay ilişkilendirilebildiğini gösterdiğinden, dolaysız ve dolaylı nesne ilişkilirmesinin edinimi, özne ve nesne ilişkilirmesinin edinim sıralamasına ilişkin yapısal nedenlerle paralel olarak açıklanabilir. Bu doğrultuda, Türkçenin sözdiziminde dolaysız nesnelere dolaylı nesnelere göre her edinim düzeyinde daha yukarıdaki bir konumda buldukları, bu nedenle özne ilişkilirmesinin nesne ilişkilirmesinden daha önce edinilmesi gibi, dolaysız nesnelere ilişkilirmesinin de dolaylı nesnelere ilişkilirmesinden daha erken edinildiği söylenebilir. Bu sonuç, Türkçede bu birimlerin sözdizimsel konumlarına ilişkin kimi tartışmalar bulursa da, bölüm 3.2’de aktarıldığı gibi, dolaysız nesnelere dolaylı nesnelere göre daha yukarıda bulunduğunu iddia eden İşsever (2008)’i de destekler niteliktedir.

Çalışmamızı yönlendiren diğer bir soru ise, AÖ’lerin canlılık ile ilişkili anlamsal özelliklerinin Kanno (2007)’de iddia edildiği gibi ilgi tümceciklerinin ediniminde herhangi bir rol oynayıp oynamadığına ilişkindir. Temel düzeydeki katılımcıların bir canlı ve bir cansız AÖ içeren tümcelerdeki başarı oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, katılımcıların AÖ’lerin anlamsal özelliklerinden yararlandıklarını gösterir. Bir başka deyişle, bu, ilgi tümcelerini yorumlarken katılımcıların canlılık etkenini bir ipucu gibi kullandıklarını sezdirmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta da, katılımcıların özne ilgi

tümceciklerinde en yüksek başarıyı canlı-canlı ve cansız-cansız kategorilerinde göstermiş olmalarıdır. Diğer ilgileştirme türlerinde ise, bir canlı bir cansız AÖ içeren tümcelerin başarı oranları daha yüksektir. Bu sonuç, özne ilgi tümcecikleri dışında, Kanno (2007)'de dile getirilen canlılığın ilgileştirmenin ediniminde bir etken olabileceği iddiasını destekler niteliktedir.

Orta düzeydeki katılımcılar için de benzer bir durum söz konusudur. Bu katılımcılar yalnızca özne ilgileştirmesine ait canlı-canlı ve cansız-cansız kategorilerinde daha yüksek bir başarı oranına sahipken, nesne, dolaylı nesne ve dolaysız nesne ilgileştirmelerinde başarı oranları bir canlı ve bir cansız AÖ içeren tümcelerde daha yüksektir. Bu da, temel düzeyde olduğu gibi, bu düzeydeki katılımcıların da, özne ilgileştirmesi dışında, AÖ'lerin anlamsal özelliklerinden yararlandıklarını sezdirmektedir.

Aynı tablo ileri düzeydeki katılımcılar için de geçerlidir. Bu düzeydeki katılımcıların da, yine özne ilgileştirmesi dışında, bir canlı bir cansız AÖ içeren tüm kategorilerde daha yüksek başarı oranına sahip olduğu görülmektedir. Bu katılımcılar için de, yine diğerleri için olduğu gibi, cansız-cansız kategorisi en az başarı oranına sahip kategoridir. Burada da katılımcıların ilgi tümceciklerini edinmede ve anlamlandırmada anlamsal özelliklerden yararlandıklarını söyleyebiliriz. Başarı oranı yüksek kategorilerden hemen hepsinde başı canlı-cansız, cansız-canlı kategorisi çekmektedir. Diğer düzeylerde de olduğu gibi ileri düzeyde de, yine özne ilgi tümcecğinde iki canlı öge barındıran tümcelerin başarı oranları diğerlerine göre daha yüksektir.

Anlamsal özelliklerle ilgili buraya kadar aktarılan durumu şöyle yorumlamak olasıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi, temel, orta ve ileri düzeydeki

katılımcılar özne ilgi tümceciklerinde canlı-canlı, cansız-cansız kategorisinde daha yüksek bir başarı oranı göstermişler, ancak, yine tüm düzeylerde nesne, dolaylı nesne ve dolaysız nesne ilgi tümceciklerinde canlı-cansız ve cansız-canlı kategorilerinde yüksek başarı oranı göstermişlerdir. Bu durum, özne ilgi tümceciklerinin ediniminde yapısal etkenlerin rol oynadığı, bu açıdan anlamsal özelliklerin doğrudan bir etkisinin bulunmadığı sonucunu çıkarmamıza olanak vermektedir. Diğer yandan, nesne, dolaylı nesne ve dolaysız nesne ilgi tümceciklerinin ediniminde bu kez canlılığın bir etken olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu sonucumuzu şu şekilde yorumlamak da olasıdır. İlgi tümceciklerinin ediniminin ilk aşamasında, yani özne ilgileştirmesinin ediniminde, öncelikle yapısal etkenler etkiliyken, edinimin sonraki aşamalarında anlamsal bir özellik olan canlılık da bir etken olarak kullanılabilir. Bu sonuç, Kanno (2007)'de dile getirilen iddiayı daha da geliştirerek desteklemektedir.

Çalışmada elde edilen veriler, anlamsal özelliklerin ilgileştirme yapılarının edinimindeki etkisi konusunda daha başka bir değerlendirme daha yapabilmemize de olanak tanımaktadır. Kanno (2007) bir anlamsal özellik olarak canlılığın etkisini bir canlı bir cansız AÖ'nün birlikte bulunduğu bağlamlarla özne ve nesnenin her ikisinin de canlı ya da cansız olduğu bağlamları karşılaştırarak test etmekteyse de, ulaştığımız sayısal veriler canlılığın aslında çok daha belirleyici bir rolü olabileceğini sezdirmektedir. Öncelikle temel, orta ve ileri düzeylerdeki katılımcıların özne ve nesne ilgileştirme yapılarına bakıldığında, her birinde ilgileştirmenin hedefi olan AÖ'nün canlı olması durumunda başarı oranının daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Burada özellikle ilgi çekici olan nokta, bu durumun canlı-canlı ve cansız-cansız kategorilerinde de geçerli olduğudur. Örneğin özne ilgileştirmesinde ilgileştirmenin hedefi olan özne AÖ'sünün canlı olduğu canlı-canlı kategorisindeki

başarı oranı, ilgileştirmenin hedefinin cansız özne AÖ'sü olduğu cansız-cansız kategorisine göre temel, orta ve ileri tüm düzeylerde daha yüksektir. Yine, ilgileştirmenin hedefinin canlı özne AÖ'sü olduğu canlı-cansız kategorisinde, ilgileştirme hedefinin cansız özne AÖ'sü olduğu cansız-canlı kategorisine göre daha yüksek bir başarı oranı söz konusudur. Aynı durum, nesne ilgileştirmesi için de geçerlidir. Dolayısıyla, bu sonuçlar, özne ve nesne ilgileştirmesi için şu genellemenin yapılabileceğini sezdirmektedir: İlgileştirmenin hedefinin canlı bir AÖ olduğu durumlarda başarı oranı artmaktadır.

Dolaysız nesne ve dolaylı nesne ilgileştirmelerinde de benzer bir durumun söz konusu olduğu görülmektedir. Örneğin dolaylı nesne ilgileştirmesinde, hedef AÖ'nün canlı olduğu canlı-canlı kategorisindeki başarı oranı, tüm düzeylerde, hedef AÖ'nün cansız olduğu cansız-cansız kategorisine göre daha yüksektir. Bununla birlikte, dolaylı ve dolaysız nesne ilgileştirmesinin diğer noktalarında bu sonucun tam olarak desteklenmediğini görmekteyiz. Yine de, özellikle özne ve nesne ilgileştirmesindeki bu doğrultudaki tutarlı sonuçlar, yukarıda dile getirdiğimiz genellemenin en azından dikkate değer olduğunu göstermekte ve dolaylı ve dolaysız nesne ilgileştirmesiyle ilgili olarak farklı etkenlerin sonuçları etkilemiş olabileceğini sezdirmektedir. Dolayısıyla, bu gözlemler, dile getirdiğimiz genellemenin ileriki çalışmalarda daha ayrıntılı olarak ele alınıp incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Araştırmamızın dolaysız ve dolaylı nesne ilgi tümceciklerinin canlı-cansız ve cansız-canlı kategorilerinde kullanılan test tümcelerinin tersinlenebilir nitelikte olmadığını, oysa ilgi tümcelerinin edinimi çalışmalarında bunun önemli bir etken olabileceğini daha önce belirtmiştik. Daha önce de belirttiğimiz gibi, dezavantajlarına karşın çalışmamızda bu nitelikteki tümceleri kullanma nedenimiz,

özne-nesne ilgi tümcecikleriyle dolaysız-dolaylı nesne ilgi tümcecikleri arasında yapısal/çizgisel uzaklık ve canlılığın test edildiği kategoriler bakımından paralellik sağlama düşüncesidir. Bu durumun, yapısal/çizgisel uzaklığın test edilmesi açısından çalışmanın sonuçlarına doğrudan ve önemli bir olumsuz etkisinin olmadığı, her edinim düzeyinde dolaysız nesne ilgi tümceciklerinin, yapısal uzaklık hipotezini destekler şekilde, dolaylı nesne ilgi tümceciklerinden daha yüksek bir başarı oranına sahip olması ile belirginleşmektedir. Ancak, canlılığın test edilmesinde ilgili test tümcelerinin tersinlenemez olmasının sonuçlarımızı etkilemiş olabileceği anlaşılmaktadır. Özellikle dolaylı nesne ilgileştirmesinde, diğer ilgileştirme türlerinin tersine, canlı-cansız ve cansız-canlı kategorilerinde ilgileştirmenin hedefi olan AÖ'nün (ilk grupta cansız, ikinci grupta canlı AÖ) cansız olduğu durumlarda başarı oranı daha yüksektir. Bu sayısal veriler, dolaylı nesnelere ilgileştirilmesinde canlılığın daha ayrıntılı olarak test edilmesi gerektiğini göstermektedir. Bununla birlikte, aynı olumsuz durum dolaysız nesne ilgileştirmesi ile ilgili verilerimizde gözlenmemektedir. Bu ilgileştirme türünde elde edilen sonuçlar, genel olarak, özne ve nesne ilgileştirmesi ile ilgili verilerle uyumludur. Bu da, yapısal uzaklığa ilişkin sonuçlarımızın olduğu gibi, canlılığın ilgileştirmenin edinimindeki rolüne ilişkin sonuçlarımızın da, dolaysız nesne ilgileştirmesi dışarıda tutulduğunda, araştırma evrenine genellenebileceğini açığa çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aarssen, J. (1996). **Relating events in two language: Acquisition of cohesive devices by Turkish –Dutch bilingual children at school age.** Tilburg, The Netherlands: Tilburg University Press.
- Aydın, Ö. (2007). **The Comprehension of Turkish Relative Clauses in Second Language Acquisition and Agrammatism.** *Applied Linguistics* 28, 295-315.
- Ekmekçi, Ö. (1990). **Performance of relativization by Turkish children at the imitation and production levels.** In b. Rona(Ed), *Current issues in Turkish linguistics* (Vol 2,pp 22-46). Ankara:Hitit.
- Gass, S (1979). **Language transfer and universal grammatical relations.** *Language Learning*, 29,327-344.
- Gibson, E. (1998). **Linguistic complexity: locality of syntactic dependencies.** *Cognition*, 69, 1-76.
- Hawkins, R. (1989). **Do second language learners acquire restrictive relative clauses on the basis of relational or configurational information? The acquisition of French subject, direct object, and genitive restrictive relative clauses by second language learners.** *Second Language Research*, 5, 156-188.
- İşsever, S. (2008). **Nesne Kaydırımı ve Türkçe.** *XXI. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri.* Yeşim Aksan & Mustafa Aksan (eds.). Mersin: Mersin University Press, 98-107.

- Jeon, K.S. & Kim H.Y.(2007). **Development of Relativization in Korean as a foreign Language (The Noun Phrase Accessibility Hierarchy in Head-Internal and Head- External Relative Clauses.** *SSLA*,29, 253-276. Cambridge University Pres.
- Keenan, E., & Comrie, B.(1977). **Noun pharese accessibility and universal grammar.** *Linguistic Inquiry*, 8, 63-99
- Kanno, K.(2007). **Factors affecting the processing of Japanese relative clauses by L2 learners.** *SSLA* 29, 197-218.
- Macdonald, M.C., & Christiansen, M. (2002). **Reassessing working memory : comment on Just and Carpenter (1992) and Waters and Caplan (1999).** *Psychological Review*, 109, 35-54.
- O'Grady, W. (1999). Toward a new nativism. *Studies in Second Language Acquisition*, 21, 621-633.
- O'Grady, W., Lee, M.& Coo,M.(2003). **A subject – object asymmetry in the acquisition of relative clauses in Korean as a second language.** *Studies in Second Language Acquisition* , 25, 433-448.
- Özcan, H. (1997). **Comprehension of relative clauses in the aquisitino of Turkish.** In K.İmer&N.E.Uzun (Eds.),*Proceeding of the eighth International Conference on Turkish Linguisitcs* (pp. 149-155). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özçelik,Ö. (2006). **Processing relative clauses in Turkish as a second language.** Yüksek Linsans Tezi. University of Pittsburg.

Roberts, M. (2000). **Implicational markedness and the acquisition of relativization by adult learners of Japanese as a foreign language.**

Basılmamış Doktora tezi, University of Hawai'i at Manoa Honolulu.

Slobin, D. (1986). **The acquisition and use of relative clauses in Turkish and Indo-European languages.** In D.Slobin & K.Zimmer (Eds.), *Studies in Turkish linguistics* (pp.273-297). Amsterdam: John Benjamins.

Tarallo, F. & Myhill, J. (1983). **Interference and natural language processing in second language acquisition.** *Language Learning*, 33, 55-76.

EK 1 – Katılımcılara dağıtılan kitapçığın ilk sayfası

Lütfen aşağıdaki bilgileri eksiksiz doldurunuz. *Please fill in the information below.*

Adınız, soyadınız Name, Surname	
Anadiliniz <i>Native language</i>	
Türkçe dışında başka dil biliyor musunuz? Yazınız. <i>Do you speak a foreign language other than Turkish? If yes, please specify.</i>	
Türkçe düzeyiniz. (İşaretleyiniz ☒) <i>Your level in Turkish</i> <i>(Put a tick ☒)</i>	☐ temel (<i>elementary</i>) ☐ orta (<i>intermediate</i>) ☐ yüksek (<i>upper intermediate</i>) ☐ ileri (<i>advanced</i>)
Yaşınız <i>Age</i>	
Mesleğiniz <i>Occupation</i>	
Türkçe öğrenmeye başladığınız yaş <i>At what age did you start learning Turkish?</i>	
Türkiye’de ne zamandan beri Türkçe öğreniyorsunuz? (ay olarak) <i>How long have you been learning Turkish in Turkey?</i> <i>(please specify in months)</i>	...AY ...MONTH(S)

Each page of this booklet contains a series of three pictures. As you go to each page, you will hear the instructor read sentences describing a person or thing in one of the three pictures. You are required to put a check mark () in the square under the person or thing described in the sentence. Please wait for the instructor’s announcement before proceeding to the next page.

Bu kitapçığın her sayfasında üç resim bulunmaktadır. Her bir sayfaya geldiğinizde danışmandan üç resim içindeki bir kişiyi ya da eşyayı tanımlayan bir cümle duyacaksınız. Lütfen cümlede tanımlanan kişi ya da eşyanın altındaki kare içine “✓” işareti koyunuz (). Lütfen, diğer sayfaya geçmek için danışmanın uyarısını bekleyiniz.

EK 2 –Kitapçıkta yer alan resimler ve katılımcılara okunan ilgi tümcecikleri ile AÖ'ler.

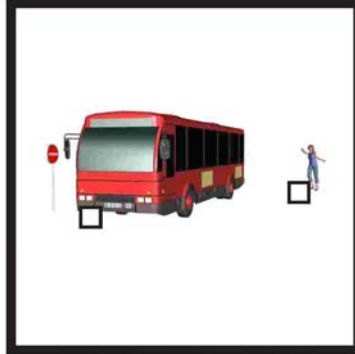
1. Adamı izleyen kadın

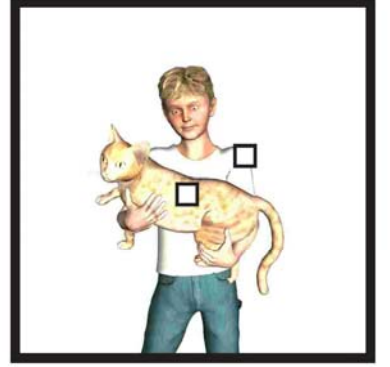
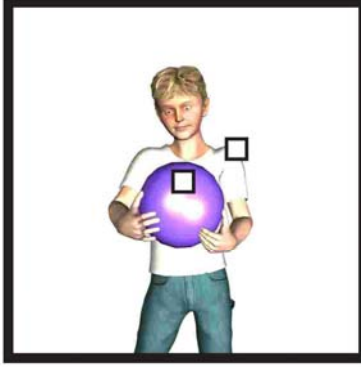
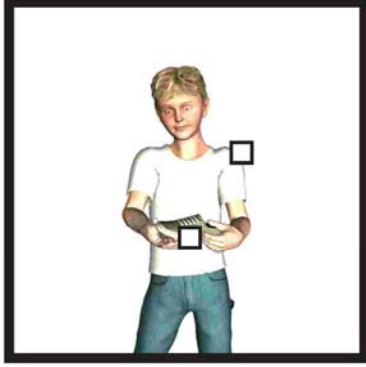
2. Arabanın çektiği taksi.

3. Arabaya çarpan kamyon.

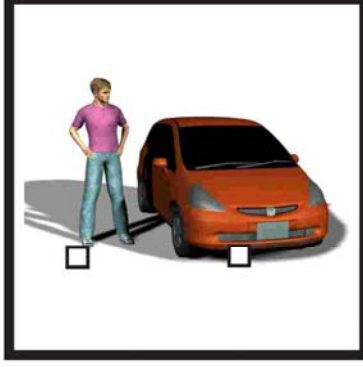
4. Otobüs bekleyen yolcu.

5. Çocuğun topu.

6. Arabanın takip ettiği kamyon.

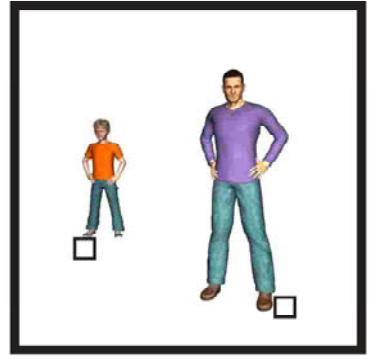
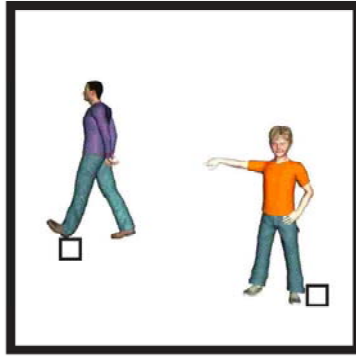
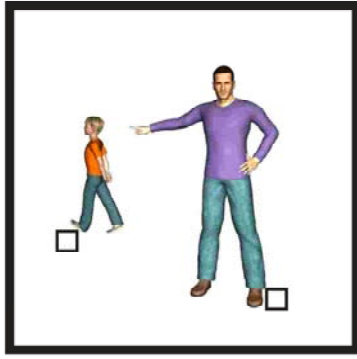
7. Arabaya çarpan adam.

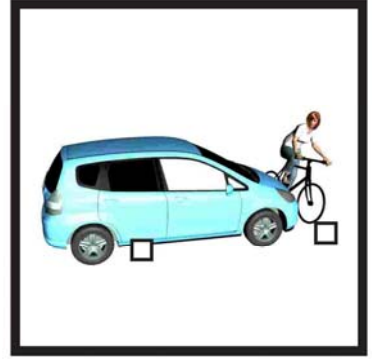
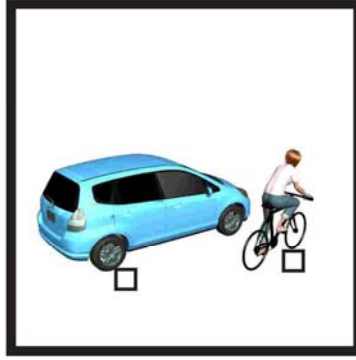
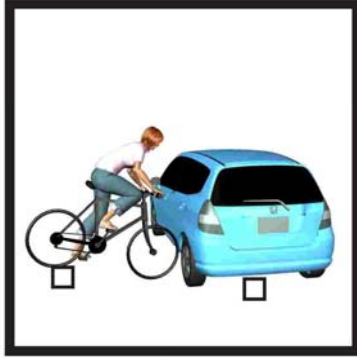
8. Kadının bisikleti çarptığı motorsiklet.

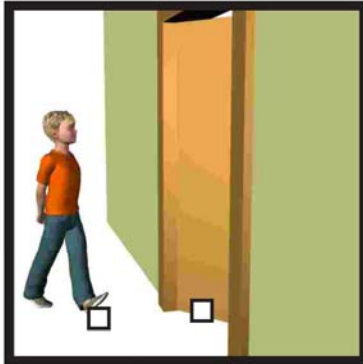
9. Adama bakan kadın.

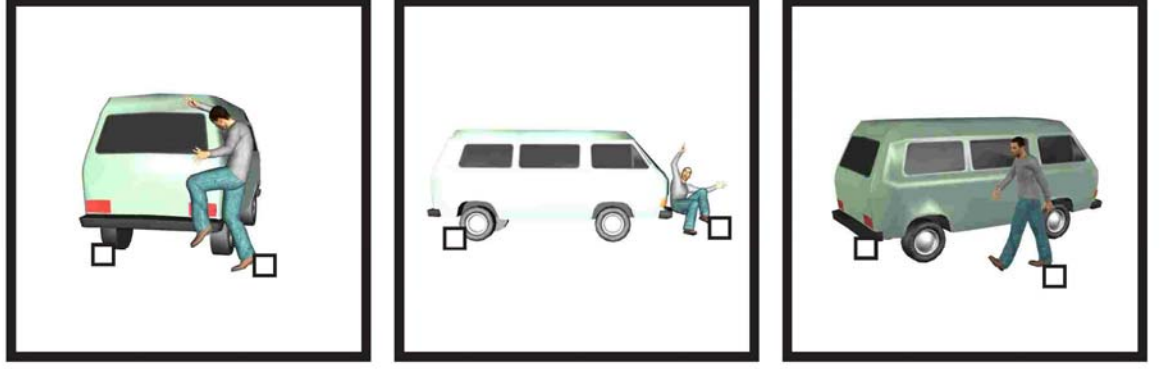
10. Adamın gösterdiği çocuk.

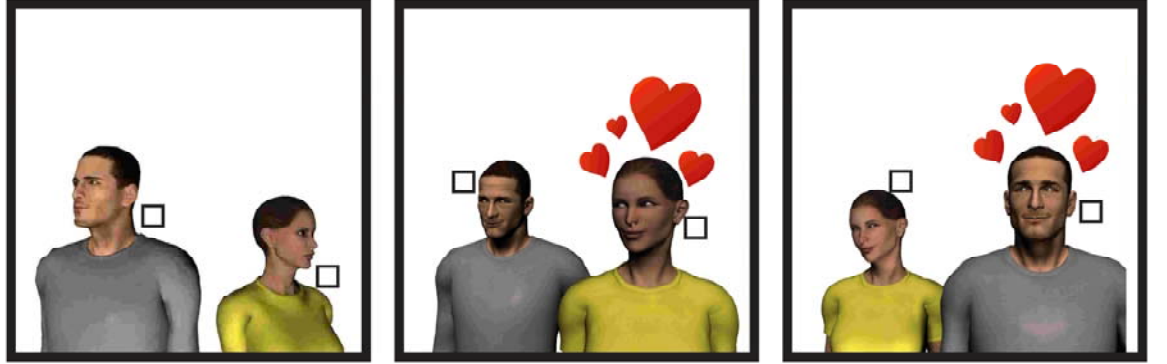
11. Bisiklete çarpan araba.

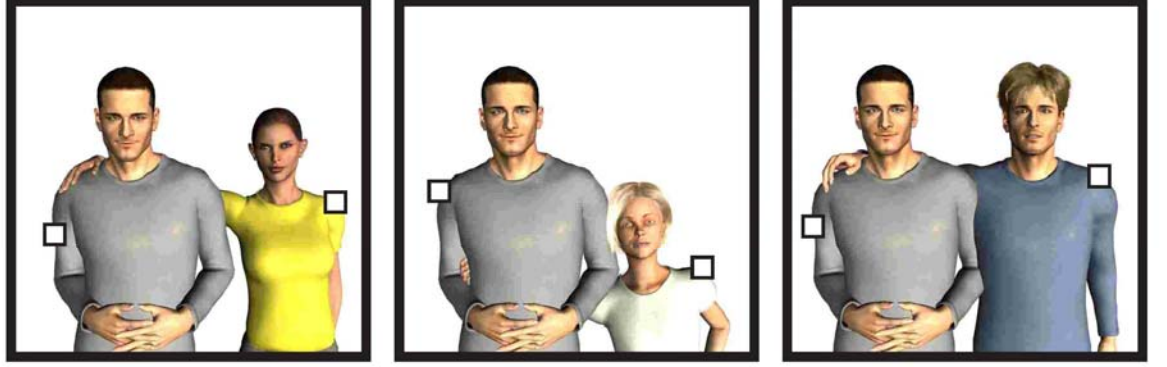
12. Çocuğun çarptığı kapı.

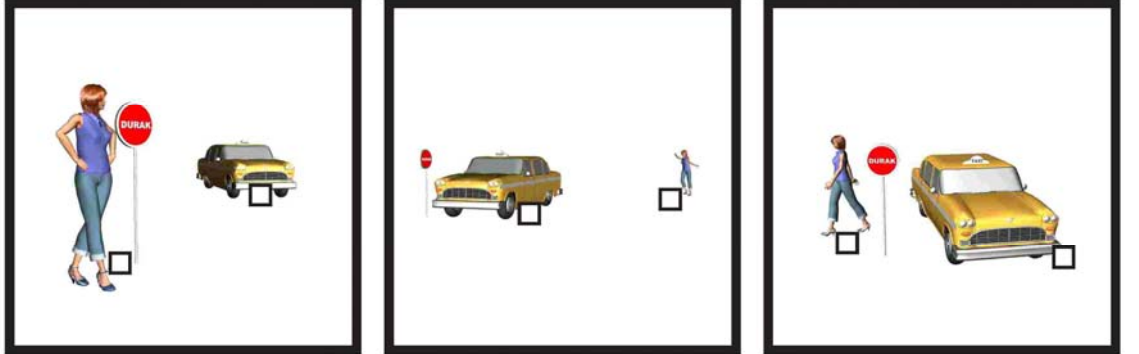
13. Adama çarpan minibüs.

14. Adamın sevdiği kadın.

15. Adamın karısı

16. Kızın beklediği taksi.

17. Bisikletin çarptığı çocuk.

18. Yolcuyu bekleyen araba.

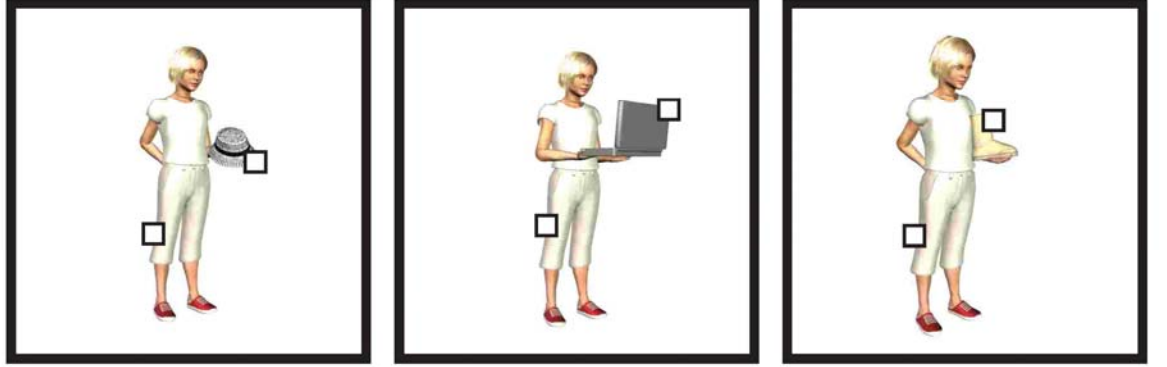
19. Adamın garsonu gönderdiği kadın.

20. Kadının koltuğa yasladığı sandalye.

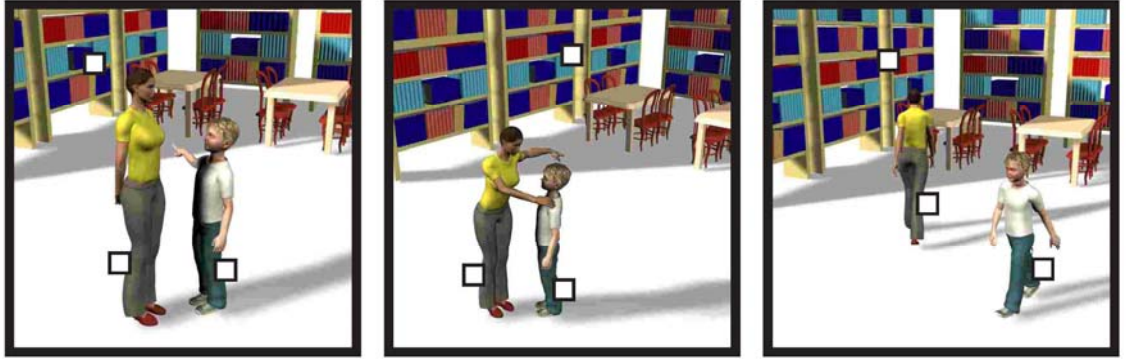
21. Adamın kadını gönderdiği market.

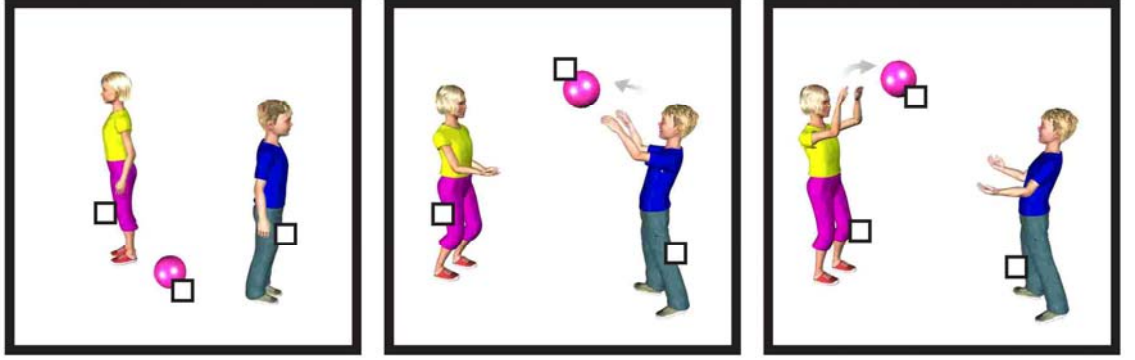
22. Kızın bilgisayarını

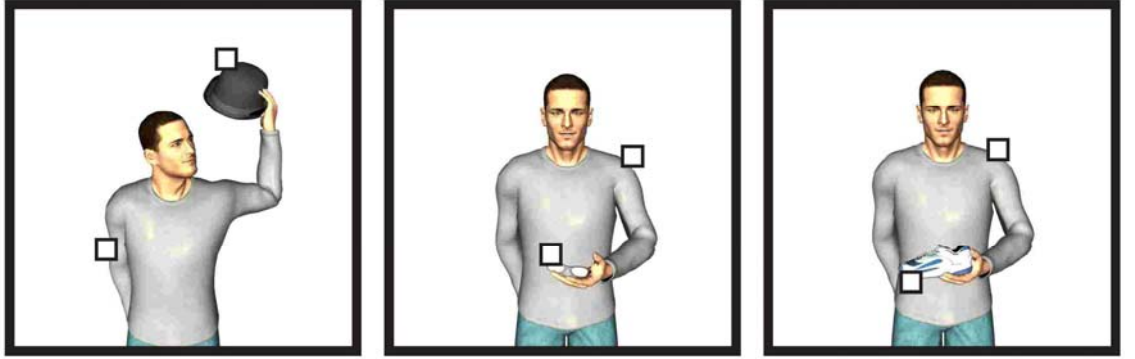
23. Adamın kolyeyi verdiği kadın.

24. Öğretmenin kütüphaneye yolladığı çocuk.

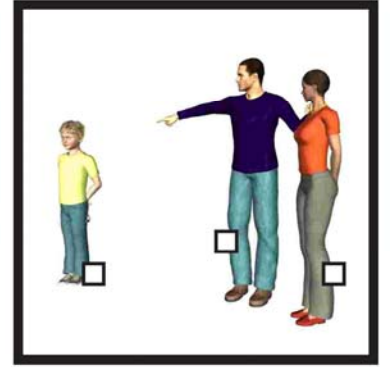
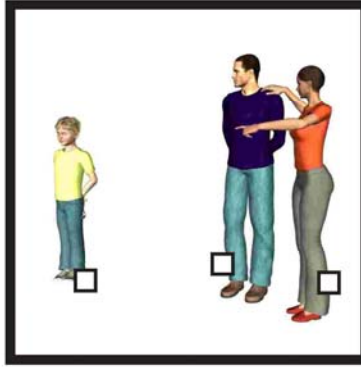
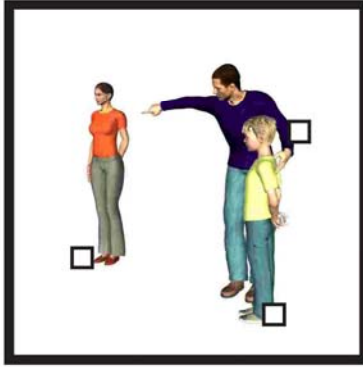
25. Çocuğun topu attığı kız.

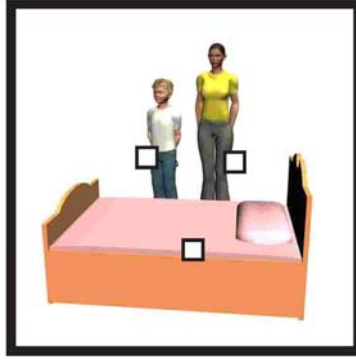
26. Adamın şapkası

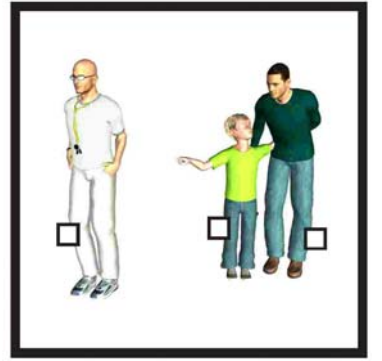
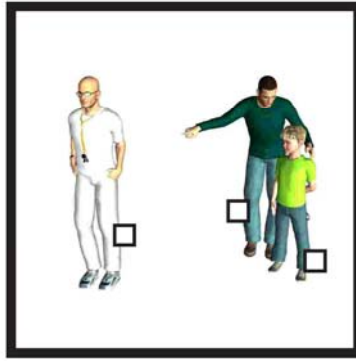
27. Öğretmenin öğrencisine verdiği kitap

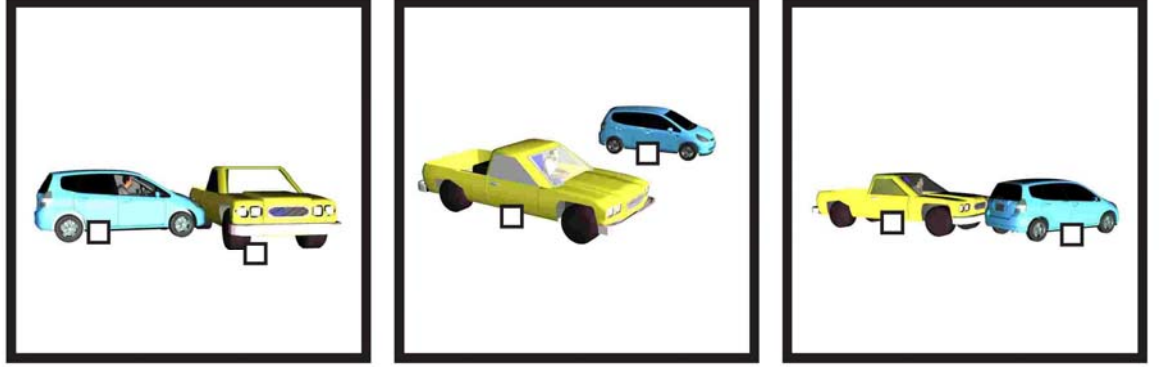
28. Adamın kıza gösterdiği kadın.

29. Kadının çocuğu yatırdığı yatak

30. Çocuğun adama gösterdiği doktor.

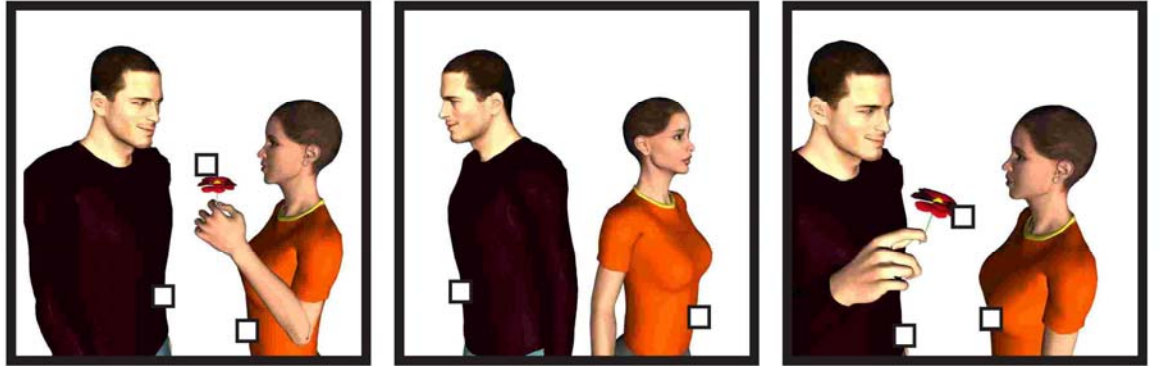
31. Adamın arabayı çarptığı kamyonet.

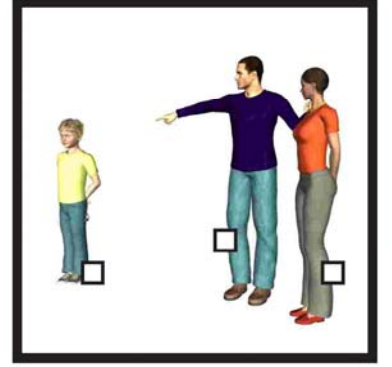
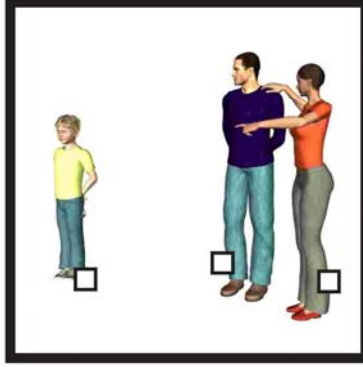
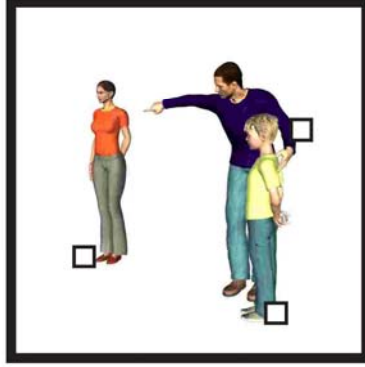
32. Kadının çantası

33. Adamın masaya çarptığı koltuk

34. Adamın kadına verdiği çiçek

35. Adamın çocuğu gösterdiği kız

36. Motorsikletin çarptığı kadın

37. Doktorun hastaneye götürdüğü hasta

ÖZET

Çalışma, İkinci dil olarak Türkçede ilgi tümceciklerinin edinim hiyerarşisini Keenan ve Comrie (1977)'de ele aldıkları AÖEH'ne göre araştırmayı amaç edinmiştir. Literatürde AÖEH'nin evrensel bir hiyerarşi olduğunu savunan çalışmaların yanında, bu hiyerarşinin evrensel olmadığını savunan çalışmalarda mevcuttur. Bu çalışmalardan AÖEH'nin evrenselliğini savunan Aydın (2007)'de, Türkçeyi ikinci dil olarak edinenler yapısal uzaklık hipotezine göre, özne ilgi tümceciklerini nesne ilgi tümceciklerine göre daha kolay edinmektedirler. AÖEH'nin evrensel olmadığını savunan Özçelik (2006)'da ise Türkçeyi ikinci dil olarak edinenler çizgisel uzaklık hipotezine göre, nesne ilgi tümceciklerini özne ilgi tümceciklerine göre daha kolay edinmektedirler. Bu çalışmalardan farklı olarak, Kanno (2007)'de Japonca'yı ikinci dil olarak edinenler üzerinde yaptığı çalışmada ilgi tümceciklerinin edinim hiyerarşisinin sadece yapısal özelliklerle açıklanamayacağını, anlamsal özelliklerin bu konuda belirleyici olabileceğini iddia etmiştir. Kanno (2007)'deki bu çalışmasının sonucunda ise dil edincilerinin bir canlı bir cansız öge barındıran ilgi tümceciklerini, iki canlı öge barındıran ilgi tümceciklerine göre daha kolay edindikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu tezde ise ilgi tümceciklerinin edinim hiyerarşisi ve AÖEH'nin evrensel olup olmadığı, Aydın (2007) ve Özçelik (2006) arasındaki farklılıklar ve Kanno (2007)' de ele alınan anlamsal özellikler de göz önünde tutularak bulunmaya çalışılmıştır. Tezde ayrıca ilgi tümceciklerinde anlamsal özellikler de göz önünde bulundurulacağı ve Türkçede bu tür bir çalışmanın eksikliği nedeniyle dolaysız nesne ilgi tümcecikleri ile dolaylı nesne ilgi tümceciklerinin edinim sıralaması da önemli bir araştırma konusu olarak yer almıştır.

Tezin sonucunda ise Türkçenin ikinci dil olarak ediniminde özne ilgi tümceciklerinin nesne ilgi tümceciklerine göre, dolaysız nesne ilgi tümceciklerinin ise dolaylı nesne ilgi tümceciklerine göre daha kolay edinildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Aydın (2007)'yi desteklerken, Özçelik (2006)'yı desteklememektedir. Ayrıca çalışmada ilgi tümceciklerinin ediniminde canlılığın da rol oynadığı sonucuna varılmıştır. Çünkü katılımcılar bir canlı bir cansız öge barındıran ilgi tümceciklerinde iki canlı ve iki cansız öge barındıran ilgi tümceciklerine göre daha yüksek başarı oranları göstermişlerdir.

ABSTRACT

The aim of this study is to make a research on the acquisition hierarchy of relative clauses in Turkish as a second language in accordance with Keenan and Comrie's (1977) NPAH. There are some studies in literature which stand for the fact that NPAH is a universal hierarchy as well as the ones which hold the view that this hierarchy is not universal. Among the studies holding the former view that NPAH is universal, Aydın's (2007) suggests that the ones acquiring Turkish as a second language acquire subject relatives more easily than object relatives according to structural distance hypothesis. However, in Özçelik's (2006), where it is held that NPAH is not universal, the ones acquiring Turkish as a second language acquire object relatives more easily than subject relatives according to linear distance hypothesis. Different from the above-mentioned studies, in his study on the acquirers of Japanese as a second language, Kanno (2007) claims that the acquisition hierarchy of relative clauses cannot be explained only through the structural characteristics since meaning can be a determining factor in this issue. As a result of his study in 2007, Kanno has come with the result that language acquirers acquire relative clauses including two inanimate items more easily when compared to the ones including two animate items.

In this study, it has been attempted to find the acquisition hierarchy of relative clauses and whether NPAH is universal or not taking the differences between Aydın (2007) and Özçelik (2006) as well as the meaning in Kanno (2007) into consideration. Furthermore, meaning will also be abserved in relative clauses. Due to the lack of such study in Turkish, the acquisition hierarchy of

indirect object relatives and direct object relatives will also constitute a considerable part of this study.

As a result of this study, it has been found out that subject relatives when compared to object relatives and indirect object relatives when compared to direct object relatives are easier to acquire in the acquisition of Turkish as a second language. While this result supports Aydın (2007), it does not support Özçelik (2006). Moreover, it has also been found out that animacy plays a role in the acquisition of relative clauses since the participants have succeeded more in relative clauses including one animate and one inanimate item than in the clauses including two animate and two inanimate items.